

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА

ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

КАТЕДРА UNIVERSUM:

*ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ
З ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ, АРХІВНОЇ ТА
МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ*

on-line

ВИПУСК 6
2023

м. Кропивницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Катедра Universum:

**ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ
З ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ, АРХІВНОЇ ТА МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ**

У збірнику публікуються науково-популярні статті з актуальних питань історичної науки, дослідження у галузі документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій, а також філософії, педагогіки та філології.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами гуманітарних наук.

Головний редактор:

С.В. Орлик – доктор іст. наук, професор

Відповідальний секретар:

Л.В. Глебова – кандидат філол. наук, доцент

Члени редколегії:

Василь Орлик – д.і. н., проф. (Кропивницький, Україна), **Кшиштоф Філіпов** – доктор хабілітований, проф. (Білосток, Республіка Польща), **Володимир Зайченко** – д. е. н., проф. (Кропивницький, Україна), **Микола Ніколаєв** – д.і.н., проф. (Ізмаїл, Україна), **Олександр Бондаренко** – д.і.н., доц. (Кропивницький, Україна), **Сергій Кулешов** – д.і. н., проф. (Київ, Україна), **Алла Зленко** – к. і. н. доц. (Переяслав, Україна), **Вікторія Барабаш** – к. пед.н. доц. (Кропивницький, Україна), **Зоя Стежко** – к. філос. н., доц. (Кропивницький, Україна), **Олена Коломієць** – к. пед. н., доц. (Кропивницький, Україна), **Ольга В'юник** – к. е. н., доц. (Кропивницький, Україна), **Микола Тупчієнко** – к. і. н, доц. (Кропивницький, Україна), **Ганна Бондаренко** – ст. викл. (Кропивницький, Україна).

Рекомендовано до публікації on-line: рішення кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи ЦНТУ, протокол № 4 від 05. 11. 2023.

Адреса редакції: пр.Університетський, 8, м.Кропивницький, 25006,
Тел. 0954239599, e-mail: universumentu@gmail.com

Видання «Катедра Universum: електронний збірник науково-популярних праць з історії, археології, інформаційної, архівної та музейної справи» започатковано у 2020 році та оптимізовано відповідно до наказів Ректора ЦНТУ (№25-04 від 07.07.2020 р.; №45-04 від 05.12.2022 р.).

Електронна версія: <http://snd.kntu.kr.ua>

ЗМІСТ

Історія та археологія

Олександр Бондаренко ТОРГОВЕЛЬНО-ПРОМИСЛОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ В ДОРАДЯНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	5
Микола Ніколаєв АНТИЧНА ТРАДИЦІЯ УСПАДКУВАННЯ МОНЕТНИХ МОНОГРАМ (НА ПРИКЛАДІ ОЛЬВІЇ IV–III СТ. ДО Р. Х.).....	8
Олена Коломієць РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ У КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ.....	12
Микола Тупчієнко, Георгій Григоренко КАТАКОМБНЕ ПОХОВАННЯ З ЕЛЕМЕНТАМИ МОДЕЛЮВАННЯ ЧЕРЕПА ДИТИНИ В БАСЕЙНІ ІНГУЛЬЦЯ.....	16
Микола Тупчієнко, Владислав Ковтун ПОХОВАННЯ ДОБИ СЕРЕДНЬОЇ БРОНЗИ В ЯЩИКУ БІЛЯ С. ВОЙНІВКА.....	21

Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Світлана Орлик ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ НЕПРИБУТКОВИХ УСТАНОВ.....	26
Вікторія Барабаш ОСОБЛИВОСТІ ФОРМАТУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ОУНБ ІМ. Д.І. ЧИЖЕВСЬКОГО.....	30
Людмила Глебова ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КНИГ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ.....	36
Анна Титченко ОБРАЗ АРХІВУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	41

Філософія, педагогіка, філологія

Зоя Стежко СВОБОДА ТА СВАВОЛЯ У ПРАКТИЦІ ПОВСЯКДЕННЯ.....	43
Марина Ліпатова РОЛЬ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	47
Michael Dementjevs THE DISTORTED NIETZSCHE.....	51

ІСТОРИЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

УДК 930(477)

Олександр БОНДАРЕНКО

д.і.н., професор кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи

Центральноукраїнський національний технічний університет

ТОРГОВЕЛЬНО-ПРОМИСЛОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ В ДОРАДЯНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

***Анотація.** Досліджується рівень вивчення торговельно-промислового законодавства імперської росії, як одного з напрямів студіювання торговельно-підприємницької діяльності тієї доби. Розглянуто погляди тогочасних дослідників щодо питання визначення та здійснення торговельно-промислової політики імперії. Зроблено висновок, що автори відображали офіційну точку зору і висвітлювали лише позитивні сторони імперської законотворчості. Ці праці зазвичай були малоаналітичним викладом імперського торговельно-промислового законодавства та мали цілком апологетичний характер. Ця оцінка не стосується монографії М. Туган-Барановського, яка за глибиною аналізу імперської торговельно-промислової політики суттєво перевершувала всі інші роботи, присвячені порушеній проблемі.*

***Ключові слова:** торговельно-промислове законодавство, торговельно-промислова політика, імперська доба, історіографія.*

***Abstract.** The level of study of the trade and industrial legislation of imperial Russia is investigated, as one of the areas of study of the trade and business activity of that era. The views of contemporary researchers regarding the issue of defining and implementing the trade and industrial policy of the empire are considered. It was concluded that the authors reflected the official point of view and highlighted only the positive aspects of imperial law-making. These works were usually a low-analytical exposition of the imperial trade and industrial legislation and had a completely apologetic character. This assessment does not apply to M. Tugan-Baranovsky's monograph, which in terms of depth of analysis of the imperial trade and industrial policy significantly exceeded all other works devoted to the problem raised.*

***Key words:** trade and industrial legislation, trade and industrial policy, imperial era, historiography.*

Одним з дослідницьких напрямів в сучасній вітчизняній історіографії економічного розвитку є вивчення торгівлі, й зокрема торгово-промислового законодавства. Ця проблема сьогодні посідає певне місце серед публікацій, що присвячені розвитку економіки імперського періоду.

Деяка увага приділялася цій проблемі у публікаціях імперської доби. Так, уже в роботах першої половини XIX ст. В. Бурнашов, Ю. Гагемейстер та П. Іванов звернули увагу на законодавчі акти, що стосувалися управління мануфактурами, фабриками та заводами. В. Бурнашов, приміром, розглянув питання визначення та здійснення торговельно-промислової політики імперії, які цікавили передусім самих торговельно-промислових підприємців. На думку П. Іванова, «виключно землеробський народ серед благословенного достатку може бути в злиднях і серед багатства природи терпіти нужду,

водночас як держави, подібні Англії, завжди знаходяться в квітучому стані. Джерело їхнього багатства – мануфактурна промисловість, вироби якої збуваються на багатьох ринках» (Іванов, 1844)). Тому автор пропонував як приклад для наслідування імперській росії шлях промислово розвинених країн.

Значно докладніше торговельно-промислове законодавство розглянув Л. Нісселович. Автор розмежував «зовнішню» й «внутрішню» історію законодавства, під першою він розумів джерела законів, причини та час їхнього прийняття, а під другою – дослідження його змісту й «історичного викладу всього ходу законодавства у систематичному вигляді» (Нісселович, 1883–1884). Здавалося б, що цей підхід мав би сприяти ґрунтовному дослідженню історії фабричного законодавства. Проте цього не сталося. Оскільки ця праця виконувалась на державне замовлення, то в ній автор відобразив офіційну точку зору і висвітлив, зрозуміло, лише позитивні сторони імперської законотворчості. Через те, оцінюючи законотворчу діяльність царизму, він стверджував що «... свобода промисловості робила повільні, але безперервні успіхи, завдяки, можна сказати, розсудливій політиці, що виразилася не в деталях, а в загальній сукупності заходів, прийнятих урядом для сприяння розвитку промислової справи», а гільдійська реформа 1824 р. «раз і назавжди встановила в принципі повну свободу у галузі фабрично-заводської промисловості» (Нісселович, 1883–1884). На наше переконання, ця праця є малоаналітичним переповіданням імперського торговельно-промислового законодавства та мала цілком апологетичний характер.

Іншу позицію щодо законодавства й загалом урядової торговельно-промислової політики мав видатний український економіст М. Туган-Барановський. У своїй фундаментальній монографії учений підкреслив, що своє завдання бачить не стільки у критиці певних заходів уряду з погляду їхньої придатності, як у з'ясуванні істинних причин, що зумовили їхню появу. Він аргументовано вказав на негативні наслідки суворої регламентації тарифної й фінансової політики щодо суконної та гірничозаводської галузей промисловості (Туган-Барановський, 1997). Варто зауважити, що загалом за глибиною аналізу імперської торговельно-промислової політики, монографія М. Туган-Барановського суттєво перевершувала всі інші роботи, котрі присвячені цій проблемі й була спрямована передусім проти поглядів народників, які вважали розвиток капіталізму в царській росії штучним явищем.

Зазначимо, що на межі ХІХ – ХХ ст. з'явилися публікації, автори яких здійснювали аналіз промислової політики та промислового законодавства царизму. Головну увагу автори приділяли правовим основам взаємин фабрикантів і робітників, правовому положенню працівників підприємств. Зазвичай учені розглядали правові норми, котрі безпосередньо стосувалися сфери економіки. Дослідники оцінювали фабрично-заводське законодавство в імперській росії як «вкрай незадовільне», через те, що чинні правові норми загалом не дотримувалися. Автори причиною такого стану вважали

«загальну державну політику» та «загальний дух нашого уряду». Зауважимо, що в цих працях не проводився детальний аналіз виконання чинного законодавства та особливості взаємин держави і робітників.

Група праць того періоду була присвячена заходам стосовно заохочення розвитку промисловості імперською державою, зокрема, в галузі тарифно-митної політики. Автори, що були прихильниками протекціонізму і фритрейдерства, розгорнули на сторінках своїх робіт бурхливу полеміку. Однією з найбільших узагальнювальних праць, є монографія історика В. Вітчевського, в якій автор проаналізував взаємозв'язок між торговельною, промисловою й митною політикою імперії (Вітчевський, 1909).

Отже, в дослідженнях дорадянських авторів певна увага приділялась питанням імперського законодавства щодо торговельного та фабрично-промислового розвитку. Більшість цих робіт мали або характер статистичних збірників, або ж це були узагальнені праці з історії всього господарства імперії. Проте найбільший внесок у дослідження торговельно-промислового законодавства імперської росії зробив український вчений М. Туган-Барановський, монографія якого суттєво переважала всі інші праці, що були присвячені окресленій проблемі.

Джерела та література:

1. Витчевский В. Торговая, таможенная и промышленная политика России со времен Петра Великого до наших дней. СПб. Санкт-Петербург. 1909. 362 с.
2. Иванов П.И. История управления мануфактурной промышленности в России. *Журнал Министерства Внутренних Дел*. 1844. № 1–3.
3. Нисселович Л.М. История заводско-фабричного законодательства в Российской империи. СПб., 1883–1884. Ч. 1–2. 360 с.
4. Туган-Барановский М.И. Русская фабрика в прошлом и настоящем. Историческое развитие русской фабрики в XIX веке. М.: Наука, 1997. 735 с.

УДК 930.271

Микола НІКОЛАЄВ

д.і.н., професор кафедри історії та методики її навчання,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

АНТИЧНА ТРАДИЦІЯ УСПАДКУВАННЯ МОНЕТНИХ МОНОГРАМ (НА ПРИКЛАДІ ОЛЬВІЇ IV–III СТ. ДО Р. Х.)

Анотація. Античне суспільство будувалося на стійких традиціях, зокрема, традиції успадкування родових імен (від діда до онука), традиції успадкування професійної діяльності та ін. Ці традиції знайшли відображення і в нумізматиці. Традиція успадкування родових імен відображається в монетних монограмах (збігаються скорочення імен магистратів від діда до онука). Наведено нові приклади родинного успадкування монограм (скорочень) в ольвійській нумізматиці IV–II ст.

Ключові слова: античний світ, традиції, успадкування родових імен, успадкування монетних монограм, Ольвія.

Abstract. Ancient society was built on stable traditions, in particular, the tradition of inheritance of family names (from grandfather to grandson), the tradition of inheritance of professional activity, etc. These traditions were also reflected in numismatics. The tradition of inheriting family names is reflected in coin monograms (the reductions of magistrates' names from grandfather to grandson match). New examples of family inheritance in Olbia numismatics of the 4th-2nd centuries BC are given.

Keywords: ancient world, traditions, inheritance of family names, inheritance of coin monograms, Olbia.

Постановка проблеми. Відновлення епонімного літочислення пізньокласичної-елліністичної Ольвії (синхронізація епонімного каталогу IOSPE I² 201), поставило цей поліс в один ряд із Афінами, Мілетом, Родосом та Ліндом, забезпечивши виключно сприятливі умови для дослідження майже недоступної до цього просопографії та хронології верхівки ольвійського суспільства, тобто соціально-політичної історії (Николаев, 2014). **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Відомо, що в античному полісі достатньо обмежена кількість осіб згадувалася в лапідарних написах, легендах агораномних клейм, гир та монет¹. Ці реальні історичні особи, зазвичай, належали до вищої (та частково другорядної) еліти. Зокрема, дослідження супроводжувалося отриманням просопографічних відомостей щодо вихідців із семи елітних ольвійських родів. Їхня діяльність відзначена в 92% лапідарних написів, а також, синхронних керамічних, магічних та нумізматичних пам'яток. Отримана також фрагментарна інформація щодо орієнтовно сорока другорядних ольвійських елітних родин. У підсумку ці матеріали послуговували, зокрема, для формулювання та уточнення деяких стійких традицій античного суспільства. Наприклад, відомою є традиція античної полісної громади щодо успадкування родових імен, яка й досі застосовується в деяких етносах. Мова йде про надання сину імені діда,

¹ Навпроти, особи, згадані в графіті та/або магічних написах належать до усіх верств населення.

наприклад, Κλεόμβροτος Παντακλέους → Παντακλῆς Κλεομβρότου → Κλεόμβροτος Παντακλέους тощо. Така традиція іноді простежується на сотні років. Ця традиція довгий час не сприймалася дослідниками. Так, В. В. Латишев у 1887 р. вважав, що «...здається малоімовірним, щоб у всіх цих осіб були онуки, які мали ті ж імена...» (Латышев, 1887). Але, у наш час ця традиція є однією з визначальних у просопографічній моделі полісної громади, оскільки іноді створює ускладнення під час інтерпретації пам'ятки (чи то дід, чи то онук) (Николаев, 2014).

Серед інших, також варта уваги традиція успадкування професійної (та/або громадської) діяльності. Її сенсом є своєрідне лобіювання у разі призначення на посаду батьком свого сина. Так, широковідомим є призначення на епонімну посаду сина після виконання цієї посади батьком (Николаев, 2014). Така традиція є характерною для другорядних елітних родин. *Дослідження монетних легенд та скорочень у широкому хронологічному діапазоні (на прикладі Ольвії Понтійської) дало змогу виявити, що традиція успадкування родових імен та традиція успадкування професійної діяльності знайшла відбивання й у монетній справі.* На жаль, нам не вдалося знайти у відповідній літературі систематичне викладення цієї традиції². Щобільше, вітчизняним дослідником В. О. Анохіним співпадаючи монограми (скорочення) на монетах Ольвії, що належать до різних часів, трактувалися як повернення монетного магістрату до виконання своїх обов'язків через певний проміжок часу; саме тому цей дослідник, проігнорувавши традицію наслідування, вважав, що період карбування «Борисфенів» не перевищує двадцяти років (*sic*) (Анохин, 1989: 40). Рясні приклади родового успадкування монетних монограм (скорочень) ольвійського поліса вже оприлюднені (Николаев, 2020). Особливістю такого успадкування є, зазвичай, спрощення монограми протягом року³, також зменшення кількості літер у скороченнях, наприклад, ΒΟΣΠΟΡΙ→ΒΟΣ, ΕΥΒΙΟ→ΕΥΒ, ΣΩΚΡ→ΣΩΚ у наступних поколіннях. Водночас *виявлення фактів родового успадкування монетних монограм (скорочень), за певними випадками, є довготривалим процесом, якій має в собі поступове подолання альтернативних варіантів, виявлення та ліквідацію суперечностей у розшифруванні через залучення, можливо, більшої кількості джерел та використання системних принципів.* **Виклад основного матеріалу дослідження.** Відповідно цими тезами до наукового обігу вводяться декілька нових, завершених прикладів родового успадкування монетних легенд, що їх вдалося здобути останнім часом через подолання альтернативних варіантів.

1. Монограма присутня на «борисфені» № 4 (Карышковский 1988: 88)

² Єдиний приклад традиції успадкування монетних монограм (скорочень) наведений у статті І. Є. Сурикова (Суриков, 2019). Дослідник надає приклад, коли васальний тиран із Магнезії-на-Менандрі, якийсь Фемістокл, до самої смерті у 459 р. до Р.Х. карбував у місті монети із легендами ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΣ, ΘΕ. Аналогічні монети з позначкою ΘΕ карбував його онук, Фемістокл-молодший.

³ Наприклад, монограма на «Борисфені» № 14 є спрощеним варіантом монограми на «Борисфені» № 13 (Карышковський 1988: 88) Монограми випускалися протягом орієнтовно 320 р. до Р.Х. та належать магістрату на ім'я, Гекатеон Пантаклів (Ἐκατέων Παντακλέους), що був епонімом Ольвії у 320 р. до Р.Х.: .

орієнтовно 328 р. до Р.Х. та належить Поликсену (Πολύξενος τοῦ δεῖνος), батькові епоніма 309 р. до Р.Х. Афеней Поликсенова (Ἀθήναιος Πολυξένου) із роду Поликсенів (до речі, цей Афеней Поликсенів, згідно з традицією успадкування професійної діяльності, також був монетним магістратом, залишивши диферент № 15 на «Борисфені»). Успадкування цієї монограми на «Борисфені» № 66 орієнтовно 253 р. до Р.Х. належить магістрату (та агораному), що був батьком епоніма 214 р. до Р.Х. Гікесія Поликсенова (Γικέσιος Πολυξένου) із роду Поликсенів. Подолання альтернативи стало можливим завдяки знахідці магічного напису та боргової розписки Поликсена.

2. Монограма Η присутня на монеті «Деметра зі стінною короною-стрілець». За В. Ф. Столбою (Stolba, 2015) вона датується 330–327 р. до Р.Х. Монограма відповідає реальній історичній особі на ім'я Ἡρόδωρος τοῦ δεῖνος – батькові епонімів 302 та 301 рр. до Р.Х., відповідно, Теодекта (Θεοδέκτης Ἡροδώρου) та Ленея (Λήναιος Ἡροδώρου) з роду Геродорів. Успадкування цієї монограми на «Борисфені» № 65 орієнтовно 254 р. до Р.Х. належить батькові епоніма 212 р. до Р.Х. Стафіла Геродорова (Στάφυλος Ἡροδώρου) з роду Геродорів. Ця особа згадана у декреті *ΙΡΕ Ι² 32* на честь Протогена у якості жреця-епоніма. Подолання альтернативи досягнуто через сумісний розгляд декількох суміжних монограм.

Рис.1. Зліва: «Борисфен» №3, близько 328 р. до Р. Х., магістрат Поликсен, батько епоніма 309 р. до Р. Х. Афеней Поликсенова. Справа: «Борисфен» № 66 близько 250 р. до Р. Х., магістрат Поликсен, батько епоніма 214 р. до Р. Х. Гікесія Поликсенова

3. Розглянемо унікальний випадок успадкування монограм, що охоплює п'ять поколінь. Отже, є відомою така, що не піддавалася інтерпретації монограма ΛΑ на «Борисфені» № 26 (Карышковский, 1988: 88) орієнтовно 290-283 рр. до Р.Х.⁴. Нещодавно проф. В. М. Орликом введено до наукового обігу родові успадкування цієї монограми на «Борисфені» останніх груп, що датується орієнтовно 220 рр. до Р. Х. (Орлик, 2020). Своєю чергою, існує родові успадкування й цієї монограми на срібних драхмах «Аполлонкіфара», що їх В. В. Нечитайло (Нечитайло, 2000 : №519) датує 185 – 150 рр. до Р. Х., а В. О. Анохін (Анохин, 2011 : №467) – 200 – 190 рр. до Р. Х.

4. Унікальна ольвійська монета «обольної серії» зі скороченням ΝΑΥ, що нещодавно була продана на вітчизняному аукціоні доповнила перелік

⁴ Яскравою ілюстрацією того, що інтерпретація монетних монограм є процесом, слугуватиме інформація про розшифрування монограми ΛΑ. Відповідні матеріали планується оприлюднити у черговому числі провідного українського нумізматичного видання *The Ukrainian Numismatic Annual*.

родових успадкувань в ольвійській нумізматиці та підтвердила нашу гіпотезу щодо інтерпретації диференту NA на «Борисфені» № 30 (Карышковский, 1988 : 88; Ніколаєв, 2020): NAY→NA. Розгорнуті матеріали готуються до оприлюднення.

Джерела та література:

1. Анохин В. А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья. К. : Наук. думка, 1989. 128 с.
2. Анохин В. А. Античные монеты Северного Причерноморья : каталог. К. : Стилос, 2011. 328 с.
3. Каришковский П. О. Монеты Ольвии. Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. К. : Наук. думка, 1988. 166 с.
4. Латышев В. В. Исследования об истории и государственном строе города Ольвии. СПб. : тип. В.С. Балашева, 1887. XII, 314 с.
5. Нечитайло В. В. Каталог античных монет Ольвии. VI в. до н.э. – III в. н.э. : каталог. К., 2000. 91 с.
6. Николаев Н. И. Просопография Ольвии Понтийской V в. до н.э. – I в. н.э. : (монография в двух книгах). К. : Издатель Олег Филук, 2014. 316 с.
7. Ніколаєв М. Хронологія ольвійських «борисфенів». *The Ukrainian Numismatic Annual*. 2020. С. 14 – 42.
8. Орлик В. М. До питання існування грошового обігу на території Дніпровського Правобережного лісостепу (V–I ст. до н. е.). *Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти: тези доповідей I Міжнародної наукової конференції, 13 травня 2020 р.* Кропивницький, 2020. С. 9 – 13.
9. Суриков И. Е. Семья Фемистокла в Магнесии-на-Меандре (малоизвестный эпизод истории греческой тирании). *Вестник древней истории*. 2019. 3 (79). С. 569 – 585.
10. Stolba V. F. ‘Archers’ of the Blessed City: City’s Deliverance in the Coinage of Early Hellenistic Olbia. *Notae Numizmaticae*. 2015. Vol. 10. P. 43 – 63.

Скорочення

*IOSPE I*² – Latishev V. 1916. *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae*. Petropolis

УДК 930

Олена КОЛОМІЄЦЬ

к.пед.н., доцент кафедри історії,

Центральноукраїнський національний технічний університет

НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

Анотація. Розглянуто проблему розвитку історичної науки у контексті історичної регіоналістики, зумовленого утвердженням так званої «просторової» дослідницької парадигми. Виявлено науковий потенціал регіоналістики для розвитку історичної науки в сучасних умовах. Йдеться насамперед про можливість створення правдивої картини української історії, в якій специфічні відмінності окремих частин українського та інших етносів пояснюється особливостями їх розвитку в різних державних системах, впливом природно-географічних, соціобіологічних, історико-культурних та інших чинників.

Ключові слова: історико-географічний регіон, історична наука, локальна історія, регіоналізація, регіоналістика.

Abstract. The problem of the development of historical science in the context of historical regionalism, caused by the establishment of the so-called "spatial" research paradigm, is considered. The scientific potential of regional studies for the development of historical science in modern conditions has been revealed. It is primarily about the possibility of creating a true picture of Ukrainian history, in which the specific differences of individual parts of Ukrainian and other ethnic groups are explained by the peculiarities of their development in different state systems, the influence of natural-geographical, sociobiological, historical-cultural and other factors.

Keywords: historical-geographical region, historical science, local history, regionalization, regionalism.

Перспективним напрямом сучасної історичної науки, що стрімко розвивається, є історична регіоналістика. Зростання інтересу до проблем історичних регіонів науковці пов'язують із загальним процесом регіоналізації сучасного світу, помітним переформатуванням його традиційної структури. Очевидно, що процеси регіоналізації в сучасному світі стосуються боротьби за контроль над природними, економічними, стратегічними ресурсами. Процес регіоналізації став важливою складовою економічних і суспільно-політичних перетворень в Україні, поставивши на порядок денний питання про необхідність здійснення ефективної регіональної політики, а також загостривши проблему наукового осмислення формування окремих регіонів країни, її наукового осмислення в історичному та культурологічному вимірах.

Отже, актуальність регіональної історії в наш час не викликає сумніву. Важливим завданням сучасної науки стає вивчення регіональних культур та їх взаємовпливу, а також аналіз впливу на локальні об'єкти природно-географічних, геополітичних, соціоетнічних, історико-культурних чинників.

Проблеми регіональної історії України досліджують провідні історики, культурологи, демографи (Я. Верменич, І. Колесник, С. Маловічко, Т. Попова, І. Студенніков та ін. автори). Наукові розвідки присвячено,

зокрема, питанням теоретико-методологічного характеру, що стосуються обґрунтування предметного поля і завдань регіональних досліджень, а також проблемам локалізації населення і територіальних зв'язків, територіальної організації господарства, специфіки регіональної культури, ментальності, ідентичності та ін.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні наукового потенціалу регіоналістики для розвитку історичної науки в сучасних умовах.

Як відомо, регіоналістика – це галузь науки, яка вивчає різноманітні сфери суспільної діяльності, їх територіальну специфіку з метою з'ясування функцій і значення історично сформованого регіону в системі культурних надбань окремої нації та людства загалом. Слід зауважити, що до об'єктів досліджень регіоналістики відносять окремі суспільні феномени з погляду її соціальної значущості або лише ті території, які мають значний історико-культурний та економічний потенціал.

Нині поняття «історична регіоналістика» або «регіональна історія» часто ототожнюється з такими поняттями, як «історичне краєзнавство», «регіональне краєзнавство», «локальна історія», «місцева історія» тощо. Ця наукова галузь, сформувавшись у міждисциплінарному просторі, на межі природничого й соціогуманітарного знання, розвивається як комплексна дисципліна синтезуючого характеру. Вона досліджує процеси людської життєдіяльності, створені людиною матеріальні й духовні цінності в рамках географічного простору регіону, отже, покликана представити цілісну картину історичного розвитку певної території. Має декілька складових, зокрема, географічну, історико-культурну, демографічну, етнокультурну. Широкий науковий простір для розвитку історичної регіоналістики забезпечує акумуляція здобутків різних наукових галузей: історичної та економічної географії, етнології, культурології, урбаністики, археології, антропології, соціології та ін..

Виділення історичної регіоналістики в окремий науковий напрям створює можливості для підкріплення конкретним історичним матеріалом ідеї багатоманітності історичного процесу, виявлення причинно-наслідкових зв'язків в існуючому різноманітті культурних форм. На ґрунті історичної регіоналістики можливо створити правдиву картину української історії, в якій специфічні відмінності окремих частин українського та інших етносів пояснюються особливостями їх розвитку в різних державних системах, впливом природно-географічних, соціобіологічних, історико-культурних та ін. чинників. Таким чином, оперуючи методологічним інструментарієм історичної науки, історична регіоналістика здатна дати науково обґрунтоване пояснення багатьох явищ, які проявляються в процесі регіоналізації країни.

Науковці стверджують, що «становлення історичної регіоналістики як окремої субдисципліни стало можливим лише за умов неупередженого осмислення різноманітних виявів регіоналізму в найширшому глобальному контексті. Необхідно було навчитися бачити в регіоналізмі не лише сепаратистські загрози, а й потужний резерв саморозвитку територіальних соціумів» (Верменич, 2013:10).

На сьогодні доведено, що регіональні відмінності в Україні мають різне походження й природу. Це пов'язано з певним історичним досвідом окремих територій і сформованими на його основі регіональними особливостями і традиціями. Ці відмінності зумовлені також геополітичними реаліями, специфікою соціальної стратифікації, систем господарювання, способів самоорганізації тощо.

У фокусі досліджень історичної регіоналістики знаходиться регіон. Він виступає як територія, яка є однорідною з погляду певних визначальних критеріїв і таким чином відмінною від суміжних територій. Основні критерії щодо визначення поняття «регіон» науковцями вироблено на початку ХХІ ст.. З урахуванням особливостей історичного розвитку, традицій державотворення на українських землях, їх природно-географічної та етнополітичної неоднорідності ключовим у вітчизняній регіоналістиці виступає поняття «історико-географічний регіон». Обґрунтування такого підходу належить Я. Верменич (Верменич, 2012: 224). Йдеться, зокрема, про встановлення чітких меж певного «територіального соціуму» з його мовними, економічними, культурними, конфесійними та іншими особливостями.

Таким чином, акцентуючи увагу на явище регіоналізму, історична регіоналістика «виявляє комплекс соціокультурних, ментально-духовних структур, за допомогою яких формується для певної локально організованої спільноти спільна історична пам'ять, інтегративні настанови тощо» (Ковальська-Павелко І. М., 2014:161).

Розвиток регіоналістики у сучасному світі зумовлений утвердженням нової, так званої «просторової» дослідницької парадигми. Суть її полягає у застосуванні хорологічних (ареалогічних) підходів до вивчення соціумів. Це означає, що простір (а не час) виступає основною структурною домінантою й системоутворюючим чинником. А це, в свою чергу, передбачає розгляд особливостей різного роду територіальних одиниць в якості предмета досліджень. Але при цьому, як стверджують науковці, «важливо досліджувати не самі лише регіони з відповідними ідентичностями, але й простір «між» ними – сферу перехресних впливів, контактних зон, конфліктних ареалів у максимально широких хронологічних діапазонах і у компаративних контекстах» (Верменич, 2013:38)

Розробкою актуальних питань регіональної історії займаються, зокрема, науковці Інституту історії України НАН України, де діє відділ історичної регіоналістики. Спектр наукових проблем, що цікавлять істориків, досить широкий. Це – різноманітні аспекти буття людини й територіальної локалізації її діяльності; закономірності функціонування соціально-економічної системи регіонів з урахуванням природно-ресурсних, історичних, демографічних та інших особливостей; специфіка регіональної культури й самосвідомості; дослідження регіонального розвитку у взаємозв'язку з основними напрямками державного будівництва тощо.

Суспільні запити й виклики часу змушують науковців постійно оновлювати науково-категоріальний апарат регіоналістики, її методологічну

базу й методичний інструментарій, активніше співпрацювати з представниками суміжних наукових напрямів.

Джерела та література:

1. Верменич Я. В. Історична регіоналістика в системі «просторової історії»: диференціації предметних полів /Я. В. Верменич. *Регіональна історія України*. Зб. наук. ст./гол. ред. В. Смолій; відп. ред. Я. Верменич. Вип.7. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. С. 9-38.

2. Верменич Я. Локальна історія як науковий напрям: традиції й інновації / Я. Верменич. К., 2012. 284 с.

3. Ковальська-Павелко І. М. Історична регіоналістика, історичне краєзнавство та історична урбаністика: демаркація предметних полів. *Грані. History*. №6 (110). червень 2014.С.161-167.

УДК 902

Микола ТУПЧІЄНКОк.і.н., доцент, доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,*Центральноукраїнський національний технічний університет***Георгій Григоренко**

студент групи ІА 21,

*Центральноукраїнський національний технічний університет***КАТАКОМБНЕ ПОХОВАННЯ З ЕЛЕМЕНТАМИ МОДЕЛЮВАННЯ
ЧЕРЕПА ДИТИНИ В БАСЕЙНІ ІНГУЛЬЦЯ**

***Анотація:** У статті вперше вводяться в науковий обіг матеріали розкопок катакомбного поховання 9 в к. 16 з елементами моделювання черепа дитини в басейні Інгульця (Кіровоградщина.) Авторі подають детальний опис поховання, встановлюють його культурну, хронологічну та соціальну приналежність, визначають віковий склад похованих, визначають особливості поховального обряду. Окремо увага приділяється похованню дитини в сімейній усипальниці, оскільки саме череп дитини носить ознаки часткового моделювання черепа, здійснюється спроба визначення семантики цього обряду в контексті вікової диференціації похованих.*

***Ключові слова:** курган, розкопки, катакомбна культура, поховання, моделювання черепа.*

***Abstract:** The article introduces the materials of excavations of catacomb burial 9 in c. 16 with elements of modelling a child's skull in the Ingults basin (Kirovohrad region) into scientific circulation for the first time. The authors provide a detailed description of the burial, establish its cultural, chronological and social affiliation, determine the age composition of the buried, and define the features of the funeral rite. Particular attention is paid to the burial of a child in a family tomb, since it is the child's skull that bears signs of partial skull modelling, and an attempt is made to determine the semantics of this rite in the context of age differentiation of the buried.*

***Keywords:** mound, excavations, catacomb culture, burial, skull modelling.*

У 1992 р. «Охоронна археологічна експедиція Кіровоградського краєзнавчого музею» (КОАЕ) проводила рятувальні дослідження курганів в зоні будівництва зрощувальної ділянки біля с. Войнівка Олександрійського району

Роботи фінансувалися трестом Кіровоградводбуд та Дирекцією будівництва каналу «Дніпро-Інгулець». Розкопки проводилися за допомогою бульдозера Т-130, автоскреперів та скрепера на тракторній тязі. Всього в біля с. Войнівки досліджено 9 курганів, в яких виявлено поховання доби бронзи. Розкопки біля с. Войнівка, продовжували дослідження курганів в басейні Інгульця, розпочаті сумісною експедицією НВК «Археолог» Інституту археології Ан Уккраїни та Кіровоградського краєзнавчого музею в 1990-1991 р.р. (Полин, Тупчиенко, Ніколва, 1990-1991). До складу досліджених курганів входив і могильник II у складі курганної групи (VII), що складалася з двох насипів – курганів (№№ 16, 17) розташованих на 3 км на ПнЗх від с. Войнівки. В контексті означеної теми статті зупинимося на характеристиці

кургану № 16 та поховання 9 катакомбної культури, що було впущено в насип.

Курганний насип у плані округлий, діаметром 36 м. На час проведення розкопок розорювся. Його висота над рівнем похованого ґрунту складала 1,6 м.

Насип споруджено в один етап над похованням № 2 ямної культури. Ґрунт – чорнозем – взято на місці з навколокурганної виїмки. Насип ґрунту споруджувався з дернових блоків з подальшою вирівнюючою досипкою ґрунтом із западини. В структурі насипу виявлено фрагмент стінки ліпного горщика катакомбної культури, що може свідчити про часткову досипку кургану в катакомбний час, яка через його розораність не простежується.

Похований ґрунт під насипом виділявся горизонтальною лінією чорного кольору. Довжина фіксованої його лінії в профілі кургану складає 17-18 м., що може свідчити про діаметр первинного гасипу. Його товщина 0,5-0,6 м. Материк – глина жовто-коричневого кольору.

Оскільки, нас цікавить поховання катакомбної культури, то детальніше зупинимося на їх розташуванні в межах кургану. Всього в кургані 16 виявлено три поховання катакомбної культури - №№ 6, 8, 9. Усі вони локалізовані в східному, південно-східному та північно-західному секторах кургану, орієнтовані як за, так і проти годинникової стрілки. При цьому, всі поховання влаштовані в катакомбах, розташованих камерою до центру. Положення кістяків випростане і скорчене на боці, а в похованні 9 виявлені сліди ритуального розчленування та моделювання елементів черепу похованих. Поховання в більшості випадків безінвентарні.

Отже, зосередимося на похованні 9, яке було впускним і безінвентарним. Воно знаходилося за 13 м на Зх-ПнЗх від РЦ. Контур могили виявлено на глибині 2,3 м від вершини кургану. Поховання влаштоване в катакомбі. Вхідна шахта овальної форми, орієнтована довгою віссю з ПдСх на ПнЗх. Її розміри 1,0 x 1,23 м, глибина від рівня похованого ґрунту 1 м, з північно-східного боку шахти знаходився вхід до поховальної камери. Ширина входу 1,2 м. Форма не встановлена. Камеру від шахти відокремлювала вертикальна сходинок висотою 0,5 м. Камера бобовидної форми, південно-західна стінка спрямлена, орієнтована довгою віссю в тому ж напрямку, що і шахта. Склепіння обвалилося. Камера заповнена чорноземом та глиною. Довжина камери 2,5 м. Ширина 2,2 м, глибина від рівня похованого ґрунту – 1,9 м.

Дно камери заглажене. Його центральну частину вкривала підстилка, від якої залишився тлін темно-коричневого кольору.

На підстилці лежали рештки кістяків двох дорослих людей (№№ 1, 2) та дитини років 7-8 (№ 3). Всі троє були орієнтовані черепами на ПнЗх і лежали у випростаному стані на спині. Рештки скелетів дорослих похованих знаходилися в центрі камери, а скелет дитини дещо з боку, ліворуч від дорослих.

Скелети дорослих носили сліди розчленування: відділення кінцівок від тулуба. Черепи у обох скелетів повернуті лицьовими відділами вправо.

Кістки верхньої частини цих скелетів розташовані симетрично, без порушень анатомічної будови, тоді як кістки кінцівок розташовані так, що тільки приблизно передають анатомічне розташування кісток рук, ніг. При цьому у скелета № 1 кістки правої руки на анатомічному місці не виявлені, натомість ліктеві кістка цієї руки знаходилася ліворуч від кістки стегна правої ноги, а ліктеві лівої руки біля кістки плеча цієї ж руки.

У скелета № 2 променеві кістки обох рук знаходилися під кісткою стегна правої ноги, плечова кістка правої руки знаходилася праворуч від тазу, ліктеві кістки обох рук розташовані ліворуч від тулуба.

Кістки ступнів знаходяться в районі тазу.

Кістяк дитини не розчленовано. Зберігся добре. Череп повернуто лицьовим відділом вліво. Руки розташовані вздовж кістяка, ноги випростані, ліва ступня відсутня. Кістки тулуба розташовані симетрично, без порушень анатомічної будови. Очі та рот черепа у скелета № 3 модельовано глиною жовто-зеленого кольору, зокрема очі та підборіддя.

Пробки очей округлої форми, сплющені, з внутрішнього боку забарвлені вохрою малинового кольору. Їх діаметр 2,2 см, товщина 1,5 см. На підборідді та біля нього виявлені окремі шматочки глини того ж кольору – рештки моделювання – заліплення рота.

В поховальному обряді використано значну кількість вохри малинового кольору. Нею була забарвлена підстилка під та навколо кістяків дорослих (№№ 1, 2). Вохрою того ж кольору забарвлені і самі кістки скелетів, скелет № 1 посипаний вохрою весь, а у скелета № 2 не забарвленим залишився череп.

У дитячого кістяка вохрою посипано лише череп. (Тупчієнко. 1992)

Поховання належить до пізнього етапу інгульської катакомбної культури, на що вказує їх випростане положення. Наявність в катакомбі трьох різновікових скелетів, дозволяє висловити припущення про їх сімейну спорідненість. Водночас, відсутність у дитячого скелету ознак повного розчленування говорить про різночасовий характер їх поховань. Розчленування скелетів, включно із скальпуванням, у катакомбній культурі було досить поширеним явищем. Розвиток цього обряду міг бути обумовлений як суто релігійними уявленнями, так і необхідністю зберегти рештки похованих до більш зручного в температурному розумінні періоду року. Адже в осінньо-зимовий період примітивними знаряддями копати промерзлу землю було неможливо. Це означає, що поховання були здійснені в літні місяці, при цьому, не можна виключати, що дорослі померли раніше дитини і їх рештки пройшли специфічну процедуру очищення від м'яких тканин, подібно до тієї, яка поширена серед населення Тибету.

Водночас, наявність на дитячому скелеті ознак моделювання частин черепа (очей і рота) зеленим глеєм, показує, що й дитячі рештки (череп) позбавлялися з ритуальною метою м'яких тканин. Показово, що це органи зору, дихання і говоріння, при тому, що очам, явно, віддана певна перевага, бо очні пробки зсередини додатково забарвлені вохрою.

Під час досліджень катакомбних поховань в басейні Інгульця КОАЕ

виявила повне моделювання обличчя дорослого померлого, забарвленою вохрою глиною (Войнівка к. 14, п. 3), мали місце моделювання частин обличчя (очей і носа із заліпленням рота) дорослих в парному похованні, а також заліплення очей, носа і рота якою смолистою речовиною чорного кольору (с. Головківка к.25, п.7) (Полин, ...1994, С.55). Відомі поховання з моделюванням черепа представників інгульської катакомбної культури також на Криворіжжі (басейн Інгульця), а також в Приазов'ї. С. Ж. Пустовалов присвятив похованням з моделюванням окрему статтю (Пустовалов. 1993. С.3-7). Дослідник вважає носіїв інгульської катакомбної культури вихідцями з Близького Сходу, звідки вони принесли цей обряд в Північне Надчорномор'є в готовому вигляді. Семантика цього обряду залишається не зовсім зрозумілою, оскільки до уваги потрібно брати повноту моделювання, матеріал моделювання, віковий і соціальний статус похованих.

В нашому випадку, ми маємо справу з моделюванням елементів черепа у не у дорослих, а у дитини. Для моделювання було використано глей з мінімальною добавкою вохри, хоча сам череп дитини був забарвлений вохрою досить інтенсивно. Етнографічні матеріали показують, що маніпуляції з очима померлих могли носити символіку як їх відкриття, так і закриття. Видається, що в нашому випадку мало місце саме закриття (нейтралізація) очей і рота дитини, оскільки вони просто заліплювалися. На глині не відтворені ні, закриті повіки ні губи. Чому така увага приділена не дорослим, а дитині можемо лише гадати. Але звертає також увагу, те що два скелети дорослих займають центральну частину долівку камери, в центрі підстилки, розташовані близько один до одного, густо посипані вохрою, тоді як дитина дещо відокремлена від них, розташована на краю підстилки, зміщена до стінки камери і в неї посипано вохрою лише череп. Але це і не чужа дитина, адже вона також покладена підстилку. Водночас, розміри поховальної камери, її глибина, можливість досипки насипу, що передбачає значні колективні затрати праці, завсвідчують приналежність усіх трьох похованих до елітної соціальної страти катакомбників.

Усе це разом свідчить про різні сценарії поховальних обрядів застосованих до дорослих і дитини катакомбної еліти. Це може пояснюватися тим, що дитина ще не досягла ініціального віку, після якого і внаслідок витримання особливих обрядів, здобувала право рівності із дорослими. Можливо, що саме вік дитини робив її «непростою» і вимагав особливого обряду поховання. Смерть назавжди не дозволить дитині пройти ці ініціальні обряди, натомість сама смерть стала для дитини та її батьків ініціацією.

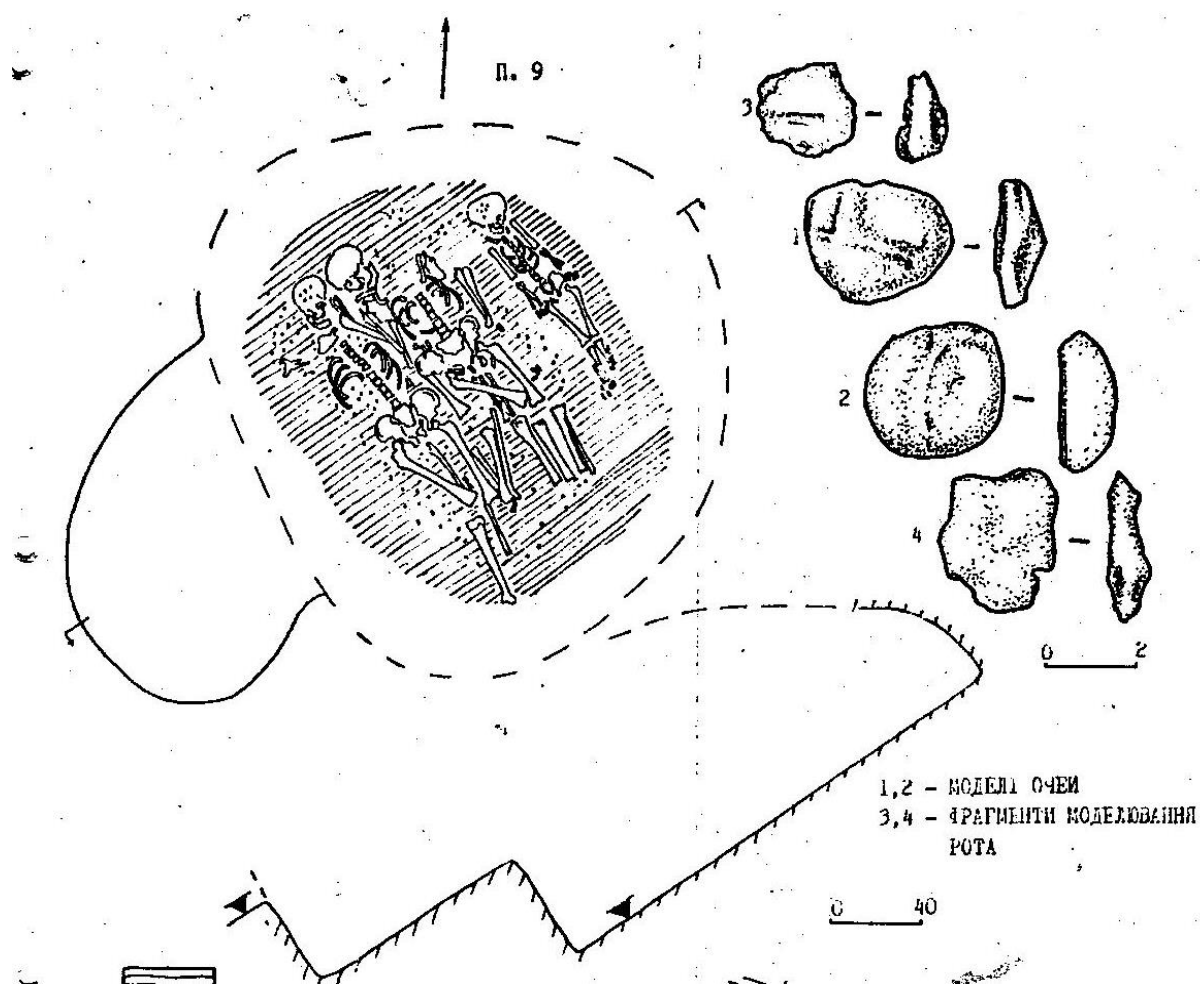

Рис.1. с.Войнівка, курган 16, поховання 9

Джерела та література:

1. Полин С.В., Тупчиенко Н.П., Ніколова А.В. Кургани у верхов'єв Ингульця (Кургани у сс. Успенка и Головковка). Вып. 1. Киев, 1992. 48 с.
2. Полин С.В., Тупчиенко Н.П., Ніколова А.В. Кургани верхов'єв Ингульця (Кургани у с. Головковка). Вып. 2. Кировоград, 1993. 48 с.
3. Полин С.В., Тупчиенко Н.П., Ніколова А.В. Кургани верхов'єв Ингульця (Кургани у с. Головковка). Вып. 3. Кировоград, 1994. 96 с.
4. Пустовалов С. Ж. Деякі Близькосхідні елементи в ідеології катакомбного населення Північного Причорномор'я. *Археологія*.1993. № 1. С. 24-33.
5. Тупчієнко М.П. Звіт Кіровоградської охоронної археологічної експедиції про дослідження курганів в Кіровоградському та Олександрійському районах у 1992 р. (особистий архів Тупчієнка М. П.)

УДК 902

Микола ТУПЧІЄНКОк.і.н., доцент, доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи*Центральноукраїнський національний технічний університет***Владислав КОВТУН**

студент групи ІА 23,

Центральноукраїнський національний технічний університет

ПОХОВАННЯ ДОБИ СЕРЕДНЬОЇ БРОНЗИ В ЯЩИКУ БІЛЯ С. ВОЙНІВКА

Анотація: У статті подаються матеріали дослідження поховання 2 кемі-обінської культури з кургану 16 поблизу с. Войнівка на Кіровоградщині. Автори дають загальну характеристику кургану 16, структури його насипу, визначають технологію спорудження, зазначають особливості планіграфії ямних поховань в кургані. Основна увага зосереджена на характеристиці основного в кургані поховання 2, здійсненого в кам'яному ящику. На основі дослідженого матеріалу визначена північна межа розселення кемі-обінських спільнот, подана інтерпретація семантики розпису ящика, підняте питання про соціальну структуру кемі-обінців та місце в ній окремих дітей.

Ключові слова: доба середньої бронзи, кемі-обінська культура, кам'яний ящик, поховання, соціальна страта

Abstract: The article presents the materials of the study of the burial 2 of the Kemi-Obin culture from the mound 16 near the village of Voynivka in Kirovohrad region. The authors give a general description of barrow 16, the structure of its mound, define the construction technology, and note the peculiarities of the planigraphy of pit burials in the barrow. The main attention is focused on the characteristics of the main burial in the mound 2, made in a stone box. On the basis of the studied material, the northern boundary of the Kemi-Obinsky communities is determined, the semantics of the box painting is interpreted, and the question of the social structure of the Kemi-Obinsky people and the place of individual children in it is raised.

Keywords: Middle Bronze Age, Kemi-Obin culture, stone box, burial, social execution

У 1992 р. Кіровоградська охоронна археологічна експедиція (КОАЕ) проводила охоронні дослідження курганів в зоні будівництва Войнівської зрошувальної системи. Серед розкопаних курганів був і курган 16. Він входив до могильника II у складі курганної групи (VII), що складалася з двох насипів – курганів (№№ 16, 17) розташованих на 3 км на Пн-Зх від с. Войнівки. Курган 16 в плані мав округлу форму, діаметром 36 м, а його висота складала 1,6 м. над рівнем похованого ґрунту. На час проведення розкопок поверхня кургану розорювалася.

Курганний насип було споруджено в один етап над похованням № 2 ямної культури. Ґрунт – чорнозем – взято на місці. Навколо кургану слабо простежувалась досить широка западина від виборки чорнозему на спорудження насипу.

Насип кургану споруджувався з дернових блоків та з подальшою засипкою нерівностей. В ньому виявлено фрагмент стінки ліпного горщика

катакомбної культури.

Планіграфічно ямні поховання розташовані в центральному та південному секторах, орієнтовані в західному та східному напрямі. Поховальні споруди представлені трьома типами: прямокутною ямою, ямою з плечиками та кам'яним ящиком, супроводжуючий інвентар досить бідний: горщик та відщепи кременю.

Всього в кургані 9 поховань доби бронзи: №№ 1, 2, 7 – ямної культури та кемі-обінської, №№ 6, 8, 9 – катакомбної, №№ 3, 4 – бабинської культури, культурна приналежність одного поховання (№5) не визначена.

Об'єктом нашого дослідження є основне поховання в цьому кургані – поховання 2.

Воно знаходилося за 5,7 м на Сх-Пд-Сх від РЦ. Поховання влаштоване в ящику з гранітних плит, вкопаних на глибину 0,3-0,4 м в похований ґрунт. Ящик трапецієвидної форми, орієнтований довгими стінками зі Сх на Зх. В західній частині він дещо розширювався.

Плити без явних слідів обробки. Північна стінка збудована з однієї плити довжиною 1,5 м, шириною 1,18 м, товщиною 0,23 м. Східна стінка складена з шести плит розмірами 0,7 x 0,9 x 0,1 – 0,2 x 0,6 x 0,8. Південна стінка – з чотирьох плит, при чому менші плити прикривали щілини між більшими плитами і не були вкопані. Розміри плит 0,3 x 0,7 x 0,07 – 1,2 x 1,0 x 0,15 м. Західна стінка збудована з чотирьох плит. Менші плити сконцентровані в північній частині стінки.

Плити вкопані на ребро: а) більші плати довгою стороною; б) менші – короткою, що дозволило зберегти середню висоту стінок ящика – 0,6-0,7 м над рівнем похованого ґрунту. Довжина ящика 1,3 м, ширина 1,1 м.

Ящик перекривали 5 плит, покладені впоперек ящика на етапі спорудження насипу кургану.

Всередині стінки ящика були розписані вохрою. Внаслідок природної корозії граніту розпис північної, південної та східної стінок ящика зберігся фрагментарно. На плитах всіх стінок розпис розташовано трьома ярусами: верхній та нижній представлені горизонтальними лініями, на стику з плитами перекриття та над дном ящика, а середній ярус був заповнений досить складним геометричним орнаментом.

1. Північна стінка. Розпис практично не зберігся. В її західній частині вдалося зафіксувати накреслений вохрою ромб (?) з плямою посередині та фрагменти ще якихось геометричних фігур, що склалися з ламаних ліній.

2. Східна стінка. В її північній частині на окремій плиті вохрою того ж кольору накреслено зображення трикутника звернутого вершиною вгору. Через його вершину проходить горизонтальна лінія, яка є водночас сторонами двох підтрикутних фігур з округлими основами, сполученими між собою горизонтальною лінією, паралельною першій. Таким чином утворена композиція з 4-х трикутних та підтрикутних фігур, вершини яких сполучаються в одній точці. На більшій плиті відмічено дві горизонтальні лінії вгорі та внизу плити. На площині між цими лініями зафіксовано окремі відрізки паралельно розташованих косих ліній, трикутника, повернутого

вершиною вниз.

3. Південна стінка: розпис зберігся погано. Він представляє собою горизонтально розташовані вгорі, внизу та посередині лінії, подекуди сполучені між собою косими лініями, що в цілому утворюють трапецієвидну фігуру.

4. Західна стінка: розпис зберігся найкраще. Він представляє собою композицію з п'яти горизонтальних ліній, три середніх з них сполучені між собою косими лініями, що утворюють у верхньому ряді трикутники повернуті вершинами вгору, а в нижньому трапеції. В цілому сполучення трикутників і трапецій утворює зображення, схоже на схематичний малюнок будинку. Всього на цій стінці намальовані п'ять таких «будинків».

Не виключена можливість, що і на інших стінках ямки були зображені подібні композиції трикутників та трапецій, від яких збереглися лише фрагменти ламаних ліній.

Малюнок, швидше за все, наносився на камінь вже після спорудження ящика. Про це свідчить єдина композиція малюнків на західній стінці, що складається з 3-х плит, і найголовніше – наявність «половинчастих» зображень, коли пів малюнка зроблено на одній плиті, а решту на іншій і при цьому всі лінії співпадають.

Дно ящика вкривала підстилка з кількох шарів. Найнижчий шар представляє собою тлін білого кольору. На ньому лежала рогожа з очерету, покладеного стеблами вздовж ящика.

На підстилці в скорченому стані на спині орієнтований черепом на Зх-Пд-Зх лежав кістяк дитини (9-10 років). Скелет зберігся порівняно добре. Череп роздавлений, лицьовий скелет не зберігся. Руки випростані вздовж скелету, ледве зігнуті в ліктя. Кістки тулуба розташовані майже симетрично.

Ноги зігнуті колінами вгору, впали вліво, розташовані паралельно одна одній. Ступня правої ноги не збереглася.

З інвентарю в похованні виявлено відщеп кварцу, відщеп кременю та два копитця вівці-кози. Відщеп кварцу лежав праворуч правого плеча, поряд, ще правіше, знаходилися і копитця. Відщеп кременю знаходився ліворуч від коліна лівої ноги.

1. Відщеп кварцу неправильної форми (трапецієвидної) без слідів додаткової обробки. Розміри 2,0 x 1,7 см, товщина 0,3 см.

2. Відщеп кременю неправильної форми, без слідів додаткової обробки. Кремень темно-сірого кольору. Пропорції витягнуті. Розміри: 2,5 x 3,5 см, товщина 0,6 см.

В похованні в ритуальних цілях була використана вохра двох кольорів: яскраво-червоного та малинового. Вохрою яскраво-червоного кольору забарвлені кістки черепа та крижів. Вохру малинового кольору в незначній кількості виявлено в районі плеча та п'ясті лівої руки, тоді як досить значні плями вохри цього ж кольору зафіксовано ліворуч від черепа та праворуч правого плеча. На останній плямі лежали згадані вище копитця та відщеп кварцу.

Поховання датується середнім бронзовим віком і відноситься до

пам'яток кемі-обінської культури (26-25 ст. до н. е). На сьогодні, це найпівнічніше з відомих поховань в ящику цієї культури. Подібні поховання були виявлені в м. Олександрії (1979 р.) та с. Березівка (1968 р.) на Кіровоградщині, але в тих випадках поховані були дорослі, а не дитина. Те, що курган було споруджено над похованням кемі-обінської культури, місцем концентрації якої є Крим і південь України, свідчить про проникнення носіїв цієї культури далеко на північ, на порубіжжя Степу та Лісостепу. Водночас, спорудження кургану над дитячим похованням, з одного боку, засвідчує особливе ставлення до дітей, а з іншого, може вказувати на особливий статус дітей певної страти того суспільства чи вибранність саме цієї дитини (включно з фізичними та психічними вадами). Оскільки, фахові антропологічні дослідження не проводилися, то аргументованих підстав говорити про наявність останнього не доводиться. Відсутність, пов'язаної з поховання антропоморфної стели чи менгіра, засвідчує, що похована дитина не належала до особливо видатних представників суспільства.

Варто звернути увагу також на специфіку розпису ящика. В переважній більшості ящики кемі-обінської культури розписані зображеннями стилізованих дерев, направлених вершинами вгору і вниз. Саме такими є розписи з Березівки. У нашому випадку, ми маємо справу з геометричним розписом. Існує припущення, що подібний розпис імітує килими, а це означає що поховальна споруда мала імітувати реально існуюче житло, передавати його комфорт. Не відкидаючи цю гіпотезу, звертаємо увагу на трьохярусну композицію малюнку, де верхній і нижній ярус оформлені простими горизонтальними лініями і не заповнені жодними зображеннями. Натомість середній заповнений зображеннями, що нагадують будинки (кемі-обінці мали житла з 2-схилими дахами) – західна стінка. Трьохярусний поділ по вертикалі розпису вводить нас в універсальну міфологічної моделі світу, прототипом якої виступає поховальна споруда (Топоров, 1991). У цьому випадку стає зрозумілим насиченість зображеннями середнього ярусу – світу людей, яке передає планування будинків у поселенні. Відсутність зображень у верхньому та нижньому ярусі може мати що найменше кілька причин: 1) табуванням зображення трансцендентного світу; 2) невиразністю уявлень про трансцендентний світ, який в кращому випадку мислився копією живих; 3) для померлого світ живих стає трансцендентним, тому зображується поселення раніше померлих членів колективу.

Таким чином, дослідження в 1992 році поховання 2 в кургані 16 дозволило не лише визначити його культурну приналежність, розширити ареал проживання кемі-обінців, але й поставити питання про соціальну структуру кемі-обінського суспільства, про статус в ньому дітей, а також про особливості міфологічного моделювання світу.

Фото 1. Поховання 2, курган 16, с. Войнівка

Джерела та література:

1. Тупчієнко М. П. Звіт Кіровоградської охоронної археологічної експедиції про дослідження курганів в Кіровоградському та Олександрійському районах у 1992 р. (особистий архів Тупчієнка М. П.).
2. Топоров В. Н. Древо Мировое. *Мифы народов мира*. Москва: Советская Энциклопедия. 1991. С. 398 – 406.

ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА

УДК 32.019.51

Світлана ОРЛИК

д.і.н., професор кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи

Центральноукраїнський національний технічний університет

ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ НЕПРИБУТКОВИХ УСТАНОВ

***Анотація.** Розглянуто проблему формування інформаційно-комунікативних стратегій неприбуткових установ. Визначено цілі і завдання інформаційно-комунікативної стратегії неприбуткової організації. Досліджено основні етапи процесу розробки і реалізації інформаційно-комунікативної стратегії неприбуткової організації. Доведено, що ефективна організація інформаційно-комунікативної діяльності неприбуткових організацій дає можливість успішно досягати поставлених цілей зв'язків з громадськістю, реалізовувати соціальні програми, своєчасно реагувати на громадську думку та враховувати її, раціонально використовувати обмежені фінансові ресурси тощо.*

***Ключові слова:** комунікативні стратегії, креативна стратегія, канали комунікацій, зв'язки з громадськістю, неприбуткові організації, публічне управління, стратегічні цілі.*

***Abstract.** The problem of formation of information and communication strategies of non-profit institutions is considered. The goals and objectives of the information and communication strategy of a non-profit organization are defined. The main stages of the process of development and implementation of the information and communication strategy of a non-profit organization are studied. It has been proven that the effective organization of information and communication activities of non-profit organizations makes it possible to successfully achieve the goals of public relations, implement social programs, respond to public opinion in a timely manner and take it into account, rationally use limited financial resources, etc.*

***Keywords:** communication strategies, creative strategy, communication channels, public relations, non-profit organizations, public management, strategic goals.*

Важливою умовою ефективного функціонування сучасного підприємства, установи чи організації є налагодження комунікативної системи, яка створюється відповідно до розробленої комунікативної стратегії.

Проблеми комунікативних (комунікаційних) стратегій в публічному управлінні та адмініструванні розглядали у своїх публікаціях ряд українських дослідників: І. Куропась (Куропась, 2020), О. Овсянікова (Овсяннікова, 2015), М. Побережна (Побережна, 2013; Побережна, 2014), С. Чукут та В. Яценко (Чукут & Яценко, 2021), В. Орлик, С. Орлик, А. Лузанова (Орлик, Орлик, Лузанова, 2020), С. Орлик, З. Стежко (Орлик, Стежко, 2021), С. Орлик (Орлик, 2021) та ін.

Якщо для господарюючих суб'єктів підприємницької діяльності «комунікаційна стратегія підприємства – це комплексна взаємодія організації з внутрішнім і зовнішнім середовищем з метою створення сприятливих умов для стабільної прибуткової діяльності на ринку» (Побережна, 2013 : 25), то для неприбуткових організацій (органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські та благодійні організації, заклади освіти, музеї, бібліотеки, архівні установи та інші), які виконують громадські, освітні, культурні та соціальні функції, комунікаційна стратегія набуває здебільшого інформаційного характеру. У такому разі, для неприбуткових організацій таку стратегію доцільно визначати як інформаційно-комунікативну яка є перспективним планом соціальної взаємодії з метою інформування про послуги, які нею надаються задля суспільного блага з поєднанням заходів, пов'язаних з формування позитивного іміджу об'єкта комунікації. Водночас, комунікативна стратегія не має обмежуватися лише інформуванням, будучи важливою складовою загальної стратегії розвитку неприбуткової організації, вона стає ефективним управлінським засобом, у арсеналі якого знаходиться широкий спектр дієвих інструментів для досягнення загальних стратегічних цілей та завдань організації.

Основним завданням інформаційно-комунікативної стратегії неприбуткової організації є забезпечення інформаційної підтримки стратегії розвитку установи (організації) через механізм інформування про діяльність та послуги, котрі надаються нею.

Зазвичай, комунікативна стратегія оформляється як внутрішній документ для керівництва в роботі не лише для інформаційно-комунікаційних (в т.ч. підрозділів зв'язків з громадськістю тощо), а й усіх інших структурних підрозділів, котрі мають узгоджено і скоординовано працювати над її реалізацією. При цьому, «цей документ є “живим та гнучким”, що означає: його можна доповнювати, змінювати, адаптовувати до змін та потреб» (Куропась, 2020), які є нагальними і актуальними. У будь-якому випадку планування та реалізація комунікативної стратегії має здійснюватися із дотриманням діючого законодавства.

Формування комунікативної стратегії неприбуткових організацій є двостороннім процесом: з одного боку, інформаційно-комунікаційні заходи направлені на цільові аудиторії, з іншого боку – важливим є моніторинг громадської думки та зворотній зв'язок для отримання зустрічної інформації та реагування цільових аудиторій на проведені заходи. Взаємопов'язаність цих елементів, які взаємодіють із середовищем та між собою, направлені на досягнення конкретно визначеної мети, дає можливість розглядати комунікативну стратегію як систему. Тож комунікативна стратегія неприбуткових організацій розробляється за трьома напрямками: зв'язки з громадськістю (в т.ч. медійна стратегія), креативна стратегія та реклама (зазвичай, соціальна).

У свою чергу, зв'язки з громадськістю направлені на вибудову взаєморозуміння і співпрацю з конкретно визначеною цільовою аудиторією з елементами зворотного зв'язку. Зв'язки з громадськістю включають в себе і

медійну стратегію, направлену на налагодження взаємодії з засобами масової інформації, за допомогою яких здійснюється безпосередня комунікація з цільовою аудиторією, а також поширюється соціальна реклама.

Креативна стратегія включає в себе: розробку ключової креативної ідеї; створення образної моделі сприйняття цільовою аудиторією організації, направленої на просування своїх послуг, програм і проектів; планування креативних заходів тощо.

Реклама для неприбуткових організацій має здебільшого соціальний характер, спрямована на поширення інформації пов'язаної з видами діяльності організації і має суспільно корисний характер, акцентує увагу на проблемах соціуму. Реклама неприбуткових організацій не має на меті отримання прибутку, вона може інформувати про суспільно корисні послуги, сприяє поширенню суспільно значущих проектів та програм, які виконують важливі соціальні завдання і формують позитивні моделі суспільної поведінки. У цих напрямках спостерігається взаємозв'язок і напрацювання медійної та креативної стратегії неприбуткової організації.

Враховуючи, що комунікативну стратегію можна розглядати як частину комунікативної поведінки або комунікативної взаємодії, яка включає в себе різні вербальні і невербальні засоби для досягнення певної комунікативної мети, процес розробки інформаційно-комунікативної стратегії неприбуткової організації проходить наступні етапи:

- аналіз поточного стану та оцінка потреб;
- встановлення мети, цілей і завдань;
- визначення цільової аудиторії;
- планування заходів (інструменти комунікації) (одночасно здійснюється планування джерел фінансування);
- вибір каналів комунікацій;
- безпосередня підготовка комплексу заходів;
- аналіз ефективності.

Окрім того, комплексна комунікативна стратегія установи має включати:

- Зовнішні комунікації. Зв'язки із середовищем за рамками установи: різноманітними цільовими групами, засобами масової інформації тощо.

- Внутрішні комунікації. Під час планування та реалізації комунікації важливо розглядати внутрішні комунікації як ключову частину. Це сприятиме піднесенню ролі персоналу під час налагодження комунікації з відвідувачами та користувачами послуг неприбуткової організації, підвищить їхню ініціативність і креативність.

Таким чином, комунікативна діяльність неприбуткової організації має бути ретельно продуманою, систематичною, концептуальною, конструктивною, гнучкою, креативною та контрольованою. Ефективна організація інформаційно-комунікативної діяльності неприбуткових організацій дає можливість успішно досягати поставлених цілей зв'язків з громадськістю, реалізовувати соціальні програми, своєчасно реагувати та

враховувати громадську думку, раціонально використовувати обмежені фінансові ресурси тощо.

Джерела та література:

1. Куропась І. Комунікаційна стратегія громади: тренд чи необхідність? *Громадський простір*. 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?library=komunikatsijna-stratehiya-hromady-trend-chy-neobhidnist>
2. Овсянікова О. Комунікаційна стратегія судової влади: поняття, цілі, основні напрями реалізації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1. С. 23–29.
3. Орлик В., Орлик С., Лузанова А. Інформаційний потенціал офіційних сайтів музеїв у нумізматичних дослідженнях та популяризації діяльності музейних установ. *Соціум. Документ. Комунікація*. Серія: Історичні науки. 2020. Вип.10. С.392–422. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-10-393-422>.
4. Орлик С., Стежко З. Зв'язки з громадськістю як сфера професійної діяльності в Україні. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2021. Вип.11. С. 348–367.
5. Орлик С. Завдання і цілі моніторингу громадської думки у сфері зв'язків з громадськістю органів державної влади. *Катедра Universum: електронний збірник науково-популярних праць з історії, археології, інформаційної та архівної справи*. 2021. №2. С.22–24.
6. Побережна М. Комунікаційна стратегія: основні поняття і визначення. *Управління сучасним підприємством* : матеріали ІХ-ї Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 25–26 квітня 2013 р. Київ, 2013. С. 25–27.
7. Побережна М. Комунікаційні стратегії забезпечення стратегічного розвитку підприємств хлібопекарської галузі: автореф. дис. канд. економ. наук. Київ, 2014.
8. Чукут С., Яценко В. Комунікаційні стратегії в публічному управлінні та адмініструванні: зарубіжний та український досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №12. С. 72 – 79. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.12.72>

УДК 025.04:027.7:004

Вікторія БАРАБАШк.пед.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи*Центральноукраїнський національний технічний університет***ОСОБЛИВОСТІ ФОРМАТУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЦИФРОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ОУНБ ІМ. Д.І. ЧИЖЕВСЬКОГО**

Анотація У статті досліджено особливості формату та перспективи розвитку цифрової бібліотеки ОУНБ ім. Д.І. Чижевського. Розглянуто поточний стан електронних ресурсів бібліотеки, структуру цифрової бібліотеки, функціональні можливості та технологічні рішення, що використовуються для забезпечення доступу до інформації. Окрема увага приділяється питанням організації цифрових колекцій, їх структурі та змістовному наповненню.

Ключові слова: цифрова бібліотека, ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, електронні ресурси, інформаційні технології, цифрові колекції, користувацький інтерфейс, інформаційна безпека, розвиток бібліотек, підтримка освіти та науки, культурне забезпечення.

Abstract. *The article examines the features of the format and prospects for the development of the digital library of the Ukrainian National University of Ukraine. D.I. Chizhevsky. The current state of the library's electronic resources, the structure of the digital library, functionality and technological solutions used to ensure access to information are considered. Particular attention is paid to the organization of digital collections, their structure and content.*

Keywords: *digital library, OUNB named after D.I. Chizhevsky, electronic resources, information technologies, digital collections, user interface, information security, library development, support for education and science, cultural support.*

Сучасні технології постійно вдосконалюються, що дає змогу створювати більш функціональні та зручні цифрові бібліотеки. Це сприяє підвищенню доступності інформації для широкого кола користувачів. Дослідження цифрових бібліотек допомагає вирішувати питання, пов'язані з технологічними, соціальними та економічними аспектами розвитку суспільства, і є важливим для забезпечення сталого розвитку інформаційного середовища.

Сучасні тенденції та перспективи розвитку бібліотек у контексті глобальних інформаційних обмінів представляє дослідження В. Горового (Горовий, 2020). Автор аналізує роль бібліотек у світовому інформаційному просторі, визначаючи основні виклики та можливості, що виникають у зв'язку зі швидким розвитком цифрових технологій та інтернету. Окрема увага приділяється питанням інтеграції бібліотек до глобальних мереж, співпраці між бібліотечними установами різних країн, а також використанню міжнародних стандартів для забезпечення сумісності та доступності інформаційних ресурсів.

Дослідженню ролі електронних інформаційних ресурсів бібліотек у розвитку інтелектуального та духовного потенціалу українського суспільства

присвячено монографію О. Онищенко, Л. Дубровіної, В. Горового та ін. Автори всебічно аналізують сучасний стан та перспективи використання електронних бібліотечних ресурсів, розглядаючи їх вплив на освіту, науку, культуру та суспільне життя (Онищенко та ін., 2011).

Наукова публікація О. Бруй присвячена актуальній проблемі міжнародних стандартів для створення електронних каталогів. У цьому ключі авторка аналізує програму навчального модуля підвищення кваліфікації працівників бібліотечних установ. В рамках модуля розглядаються ключові принципи, методи та практики, що регулюють процеси каталогізації у цифровому середовищі. Програма включає теоретичні та практичні заняття, спрямовані на підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців у сфері створення, підтримки та використання електронних каталогів (Бруй, 2018).

У монографії О. Желай (Желай 2021) всебічно досліджено й узагальнено досвід функціонування електронного сервісу сучасної бібліотеки, проаналізовано ефективність інформаційно-аналітичного обслуговування різних категорій бібліотечних користувачів, зокрема представників органів державної влади та самоврядування. Особливу увагу приділено важливості вдосконалення дистанційних форм інформаційного та інформаційно-аналітичного обслуговування для підвищення ефективності суспільно-інформаційного забезпечення.

Варто назвати дослідження провідних фахівців з бібліотечної справи Кропивниччини, представлені у щорічному збірнику статей «Бібліотечна орбіта Кіровоградщини». Публікації В. Животовської, О. Ткаченко, Є. Літвінової, Н. Андрійченко, А. Русіної, Т. Колечкіної та інших знайомлять з актуальними проблемами функціонування сучасної бібліотеки, інноваціями, представляють результати соціологічних досліджень, висвітлюють важливі події бібліотечних закладів області (Бібліотечна орбіта Кіровоградщини, 2021).

Значущими чинниками розвитку та актуалізації цифрових бібліотек є, передусім, швидкий розвиток інформаційних технологій, які відкривають нові можливості для автоматизації виробничих процесів у бібліотечній сфері. Сьогодні вже маємо формат Бібліотека 4.0., що значно оптимізує діяльність бібліотечної галузі. У цьому контексті варто акцентувати на зміні формату зберігання інформації, адже електронні носії дозволяють зберігати величезні обсяги даних, зменшуючи при цьому фізичні витрати на зберігання та обслуговування бібліотек.

Цифрові бібліотеки забезпечують доступ до ресурсів з будь-якої точки світу, що є важливим для науковців, здобувачів вищої освіти та інших користувачів, які потребують оперативного доступу до наукових і навчальних матеріалів. Важливим чинником є **збереження культурної спадщини** засобами оцифровки рідкісних та стародавніх видань, що дозволяє не тільки зберегти культурну спадщину, а й зробити її доступною для майбутніх поколінь.

Новітній формат сучасної бібліотеки дозволяє потужно підтримувати науково-дослідну діяльність, надаючи інструменти для проведення різноманітних досліджень, включаючи аналіз текстів, цитування тощо.

Перевагами цифрових бібліотек, як показує досвід є глобальний доступ, що значно розширює можливості використання бібліотечних фондів; великий обсяг зберігання бібліотечної інформації; використання метаданих для детального опису та легкого пошуку ресурсів. Варто наголосити, що різноманітність форматів дозволяє активно популяризувати діяльність самої установи, адже, окрім текстів, цифрові бібліотеки можуть містити зображення, аудіо, відео, інтерактивні ресурси та інші мультимедійні матеріали.

До специфічних рис цифрової бібліотеки належать і швидкий пошук необхідної інформації. Наявні пошукові інструменти дозволяють здійснювати пошук за ключовими словами, фразами, авторами, темами та іншими критеріями.

Цифрова бібліотека удосконалює текстовий аналіз, так, є можливість здійснювати текстовий майнінг – інтелектуальний аналіз даних і ШІ, що дозволяє опрацьовувати корпус текстових документів за допомогою новітніх методів машинного навчання та обробки природної мови.

Інтерактивність та взаємодію забезпечують використання гіперпосилань та наявні платформи для співпраці.

Збереження та архівування передбачає використання різних способів резервного копіювання для забезпечення збереження даних та забезпечення доступу до інформації на тривалий час. Також слід назвати такі можливості як безпека та конфіденційність і персоналізація, яка уможлиблює створення персональних профілів для зберігання уподобань, історії пошуку та інших налаштувань. Зазначені риси роблять цифрові бібліотеки надзвичайно потужним інструментом для зберігання, організації та доступу до інформації у сучасному цифровому світі.

Сьогодні працівники ОУНБ ім. Д. І. Чижевського оцифрували 86 видань від XVIII до початку XX ст. Цифрова бібліотека представлена трьома тематичними групами оцифрованих документів. Розглянемо їх детальніше.

Перша група *«Електронний музей книги»* містить такі рубрики:

- Рукописи XV-XX століть: Євангеліє. Кінець XIV – початок XV ст. [Москва?]; Апокаліпсис з тлумаченням Андрія Кесарійського, лицьовий; М. В. Гоголь. Роздуми про Божественну літургію; рукописи художніх творів російських письменників; «Октай пропевный». Представлені рукописи надійшли до відділу рідкісних та цінних видань бібліотеки у 1994 році з колекцією О. Ільїна.

Опис рукописів здійснюється за такими параметрами: назва; час; мова; формат; розміри; обсяг в аркушах; матеріал письма; тип письма; кількість рядків; матеріал виготовлення; тип письма; характеристика сторінки; філіграні; художнє оформлення; оправа; стан збереження; зміст; маргіналії; додаткові відомості; архівні дані.

- Колекція Олександра Ільїна, що включає кунсткамеру колекціонера

та Колекція «Сюжет ненаписаної повісті», яку уклав у 1996 р. Павло Босий. Про відомого колекціонера читачі дізнаються з оцифрованих копій документів, публіцистичних розвідок вітчизняних та зарубіжних дослідників.

- Колекція польської книги. Ця колекція складається з виданих у Польщі стародруків та рідкісних книг XVIII – початку XX століття. Вона також включає видання польською мовою, опубліковані в різних містах Європи. Особливу цінність становлять екземпляри з приватної бібліотеки К. Шимановського, серед яких є мистецькі альбоми, художні та історичні твори.

- Мистецтво книги. У цьому розділі представлено оцифровані тексти, зокрема наукова праця М. Пирогова «Anatomia chirurgica truncorum arterialium atque fasciarum fibrosarum» 1837 р.; рукописи художніх творів др. пол. XIX ст.; Патерик Печерський 1661 р.; «Похвала глупоті» Еразма Роттердамського з ілюстраціями Шарля Ейзена. Цінним для митців є зразок французької книги епохи рококо.

- Земляки. Даний розділ пропонує оцифровані особисті документи та публіцистичні матеріали про відомих людей нашого краю. Це, зокрема учені, філософи, громадські діячі, правознавці, письменники.

Цінність Електронного музею книги полягає в його здатності зберігати, систематизувати та робити доступними рідкісні та цінні книжкові колекції для широкої аудиторії. Такий музей дозволяє зручно переглядати й досліджувати книги, незалежно від географічного розташування користувача, зберігаючи при цьому оригінали від пошкоджень. Він також сприяє популяризації культурної та історичної спадщини, полегшуючи доступ до знань і розширюючи можливості для наукових досліджень.

Друга група «*Бібліографії*» містить Бібліографічні покажчики, як тематичні, так і персональні, укладені до ювілейних дат, починаючи з 2001 року і до сьогодні: «С. Русова», «Кропивницький Марко» (комплекс БП); «М. Садовський»; «В. Винниченко». Є також покажчики публікацій видатних земляків – С. Барабаш, Л. Куценка, С. Шевченка та інших.

Тематичні бібліографічні покажчики розкривають широкий спектр суспільного життя містян: «Волонтерський рух на Кіровоградщині (2017)»; «Театральні митці Кіровоградщини другої половини XX століття (2017); Екологія рідного краю (2019); Сторічний марафон «Зорянки» (2022); Народна медицина Кіровоградщини (2023) та ін.

Третя група «*Краєзнавство Кіровоградщини*» містить Історичний календар Кіровоградщини Люди. Події. Факти, який випускається з 2006 року. Упорядник – Володимир Миколайович Босько. Щорічний Календар укладено до ювілеїв відомих земляків. Представлено також вичерпну інформацію про пам'ятні події нашого краю.

Важливість бібліографічних та тематичних покажчиків полягає в їх здатності систематизувати та впорядковувати інформацію, полегшуючи доступ до конкретних джерел і тем. Вони служать корисним інструментом

для дослідників, студентів та науковців, допомагаючи швидко знаходити потрібну літературу та ефективно організовувати дослідницьку роботу.

Усе зазначене вище переконує в тому, що цифрові бібліотеки мають великі перспективи з огляду на технологічні, соціальні та освітні тенденції.

Окреслимо ключові напрямки їх розвитку.

- Інтеграція з штучним інтелектом (ШІ). Даний напрямок передбачає використання ШІ для автоматичного класифікування та організації матеріалів. ШІ може допомогти створювати більш точні та персоналізовані рекомендації для користувачів, а також поліпшує пошукові запити та аналіз текстів для точнішого та швидшого отримання потрібної інформації.

- Розширення мультимедійних можливостей. Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR); створення інтерактивних навчальних матеріалів та віртуальних турів бібліотеками.

- 3D-контент: зберігання та доступ до тривимірних моделей артефактів, архітектурних споруд та інших об'єктів.

- Розвиток інтерфейсів та користувацького досвіду. Цей напрямок спрямований на ефективну взаємодію користувачів з бібліотечними ресурсами через зручні та інтуїтивно зрозумілі інтерфейси.

- Розширення функціональності мобільних додатків для доступу до бібліотек з будь-якого пристрою.

- Поширення практик відкритого доступу до наукових та освітніх ресурсів. Збільшення кількості матеріалів, що розповсюджуються під відкритими ліцензіями.

- Використання хмарних платформ для зберігання та управління бібліотечними ресурсами. Забезпечення надійності та безперервності доступу через розподілені мережі зберігання даних.

- Розробка програм для забезпечення доступу до цифрових бібліотек для людей з обмеженими можливостями. Доцільно зауважити, що в ОУНБ ім. Д. І. Чижевського діє програма доступу до екрану Windows, як JAWS (Job Access With Speech), яка допомагає користувачам з вадами зору.

- Інтеграція цифрових бібліотек у навчальні програми для підтримки навчання та наукових досліджень.

- Застосування сучасних методів захисту даних від кіберзагроз.

- Реалізація міжнародних проектів для створення глобальних цифрових бібліотек.

- Стандартизація даних, що включає розробку та впровадження єдиних стандартів для обміну та зберігання цифрових ресурсів.

Підсумовуючи, зазначимо, що розвиток цифрових бібліотек надає можливість значно розширити доступ до знань та інформації, покращити якість навчання та досліджень, а також забезпечити збереження культурної та наукової спадщини для майбутніх поколінь.

Джерела та література:

1. Бруй О. М. Міжнародні стандарти для створення електронних каталогів: програма навчального модулю підвищення кваліфікації працівників бібліотек. 2018. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24924>.
2. Горовий В. Бібліотечні орієнтири в глобальних інформаційних обмінах. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2020. Вип. 58. С.11–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2020_58_3
3. Горова С. В. Особа в інформаційному суспільстві: виклики сьогодення. Наук. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 467 с.
4. Желай О. П. Електронний сервіс сучасної бібліотеки: *монографія*. Желай Оксана ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2021. 208 с.
5. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства: *монографія*. О.С. Онищенко та ін.; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: НБУВ, 2011. 247 с.
6. Бібліотечна орбіта Кіровоградщини [Текст] : *збірник статей*. Упоряд. Н. Ф. Калашнікова. Кропивницький : Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського», 2021. Вип. 13. Видавець Лисенко В.Ф. 2021. 204 с. <https://library.kr.ua/wp-content/uploads/2022/05/orbita13.pdf>.

УДК 025.7/.9

Людмила ГЛЄБОВА

к.філол.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи

Центральноукраїнський національний технічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КНИГ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

***Анотація.** Розглянуто перспективи збереження книг в Україні та в світі. Особлива увага приділяється інноваційним технологіям, що застосовуються в цій галузі, сучасним матеріалам для довготривалого зберігання книг, міжнародним програмам та ініціативам, спрямованим на збереження культурної спадщини, включаючи програму ЮНЕСКО «Пам'ять світу». Висвітлено роль електронних бібліотек у забезпеченні доступності та збереження інформації.*

***Ключові слова:** книга, бібліотека, електронна бібліотека, документальна спадщина, ЮНЕСКО, «Пам'ять світу».*

***Abstract.** Prospects of preservation of books in Ukraine and in the world are considered. Special attention is paid to innovative technologies used in this field, modern materials for long-term storage of books, international programs and initiatives aimed at preserving cultural heritage, including the UNESCO Memory of the World program. The role of electronic libraries in ensuring the availability and preservation of information is highlighted.*

***Key words:** book, library, electronic library, documentary heritage, UNESCO, «Memory of the World».*

Книги є важливим джерелом знань і культурної спадщини, які відіграють вирішальну роль у розвитку суспільства. Проте збереження книг стикається з численними проблемами, як у світовому масштабі, так і в Україні. Розуміння цих проблем та пошук перспективних шляхів їх вирішення є ключовими для забезпечення довгострокового збереження бібліотечних фондів.

У науковому середовищі особлива увага приділяється впровадженню нових технологій у процеси збереження книг, цим питанням присвячено дослідження Андрійченко Н. (Андрейченко, 2023), Барабаш В., Глебової Л. та Коломієць О. (Барабаш, Глебова & Коломієць, 2023), Бородай І., Татарчук Л., Підгайної Т. (Бородай, Татарчук & Підгайна, 2022), Коваль Т. (Коваль, 2021), Мізіної О. (Мізіна, 2022), Онищенко О. (Онищенко, 2021) та ін. Зокрема, розроблено методи цифрового збереження книг, створено електронні бібліотеки, що дозволяють зберігати та відновлювати інформацію з пошкоджених чи втрачених друкованих видань. Вчені, наприклад М. Омельченко (Омельченко, 2008), аналізують ефективність використання безкислотного паперу та інших сучасних матеріалів у збереженні книг.

У результаті наукових досліджень було створено численні рекомендації та стандарти з консервації та реставрації книг, що застосовуються у бібліотеках і архівах по всьому світу: «Забезпечення збереженості електронних документів національного архівного фонду»

(Забезпечення збереженості електронних документів національного архівного фонду, 2020), «Ключові принципи придбання та доступу до електронних книжок для бібліотек» (Ключові принципи придбання та доступу до електронних книжок для бібліотек, 2012), «Положення про умови зберігання Національного архівного фонду» (Положення про умови зберігання Національного архівного фонду, 2015), «Поради методиста. Відділ зберігання, гігієни та реставрації документів» (Поради методиста. Відділ зберігання, гігієни та реставрації документів, 2023). Такі документи містять практичні поради щодо умов зберігання книг, технологій реставрації та методів захисту книг від шкідливих впливів.

Уведення в обіг безкислотного паперу є важливим кроком у збереженні документальної та культурної спадщини. Його властивості та переваги забезпечують довговічність документів та захист від руйнування, що робить його незамінним у архівній, бібліотечній та інших сферах. Використання безкислотного паперу сприяє збереженню історичних та культурних цінностей для майбутніх поколінь.

Електронні бібліотеки стали невід'ємною частиною сучасного інформаційного суспільства, поєднуючи традиційні бібліотечні принципи з новітніми технологіями. Вони пропонують користувачам доступ до великої кількості електронних книг, журналів, наукових статей, мультимедійних матеріалів та інших ресурсів через Інтернет. Це забезпечує швидкий та зручний доступ до інформації, незалежно від місцезнаходження користувача, що значно розширює можливості для навчання, досліджень та саморозвитку.

Електронні бібліотеки також сприяють збереженню культурної та наукової спадщини, оцифровуючи старовинні рукописи, книги та інші документи, які можуть бути збережені в електронному вигляді на тривалий час. Це дозволяє зберегти важливі історичні джерела та забезпечити їх доступність для майбутніх поколінь.

Крім того, електронні бібліотеки пропонують різноманітні інструменти для пошуку та організації інформації, що полегшує роботу дослідників та студентів. Завдяки інтеграції з різними базами даних, науковими платформами та іншими електронними ресурсами, користувачі мають можливість отримувати доступ до найновіших наукових досліджень та публікацій.

Таким чином, електронні бібліотеки відіграють важливу роль у сучасному суспільстві, забезпечуючи доступ до знань та інформації, сприяючи збереженню культурної спадщини та підтримуючи наукові дослідження і освітній процес.

Важливою ініціативою, спрямованою на збереження документальної спадщини людства, є Програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу». Вона забезпечує захист, доступність та популяризацію документів, що мають велике історичне, культурне та наукове значення. Завдяки цій програмі, ми маємо можливість зберегти і передати майбутнім поколінням унікальні документи, що відображають нашу історію та культурну спадщину.

Програма «Пам'ять світу» «має три основні цілі: (а) сприяти

збереженню всесвітньої документальної спадщини за допомогою найбільш прийнятних методів. Це можна зробити шляхом прямої практичної допомоги, поширення порад та інформації та заохочення до навчання, або шляхом залучення спонсорів до своєчасних і відповідних проєктів. (b) Для сприяння загальному доступу до документальної спадщини. Це буде включати заохочення до розміщення оцифрованих копій і каталогів в Інтернеті, а також до публікації та розповсюдження книг, компакт-дисків, DVD-дисків та інших продуктів якомога ширше та справедливо. Визнаються законодавчі та інші обмеження доступу до архівів. Буде враховано культурні особливості, включно з опікою корінних громад над своїми матеріалами та їх опікою щодо доступу. Право приватної власності гарантується законом. (c) Підвищити обізнаність у всьому світі про існування та значення документальної спадщини» (Memory of the World: general guidelines to safeguard documentary heritage, 2002).

Збереження книг є важливим завданням для забезпечення доступності знань та культурної спадщини для майбутніх поколінь. Вирішення проблем фізичного старіння, негативного впливу довкілля, біологічних факторів та недостатнього фінансування вимагає комплексного підходу. Використання новітніх технологій, поліпшення умов зберігання, розвиток професійних навичок та підвищення суспільної свідомості є ключовими перспективами для забезпечення довгострокового збереження книжкових фондів в Україні та світі.

Таким чином, до перспективних напрямків збереження книг зокрема, а документальної спадщини загалом, окрім вимог до поліпшення умов зберігання документів, їх реставрації, відносимо, насамперед, можливості, що їх надає використання новітніх технологій. Це і використання сучасних матеріалів, і можливості оцифрування документів, що дозволяє зберегти їхнє змістове наповнення для майбутніх поколінь та забезпечити доступність без фізичного зношування оригіналів. Проте до даних процесів варто підходити вкрай відповідально, що і заявлено у цілях Програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу». Обмін досвідом та знаннями з міжнародними фахівцями, безперечно, сприяє впровадженню найкращих практик у галузі збереження книг. Надзвичайно важливим при цьому є інформування суспільства про важливість збереження документальної спадщини.

Джерела та література:

1. Андрійченко Н. Цифрова трансформація бібліотеки (виступ на I-му щорічному обласному форумі з цифрової трансформації Кіровоградщини «CentralUkrainianDigitalEvent»). *Бібліотечна орбіта Кіровоградщини*. 2023. Вип.15. С. 28 – 32.
2. Барабаш В., Глебова Л., Коломієць О. Інноваційні трансформації бібліотек закладів вищої освіти. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. праць. Серія: Історичні науки. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2023. Вип. 19. С. 10 – 36. URL: <https://sdc-journal.com/index.php/journal/issue/view/26>.

3. Бородай І., Татарчук Л., Підгайна Т. Інформаційні технології в діяльності провідних бібліотек світу та їх використання за умов сучасних комунікацій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. №9. С. 80–91.
4. Воскобойнікова-Гузєва О. Бібліотечний соціальний інститут в першій чверті ХХІ ст.: історичні та соціокультурні чинники розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. Вип. 1. С. 72–79.
5. Воскобойнікова-Гузєва О. В., Терещенко Н. М. Вектори стратегічного розвитку наукових бібліотек закладів вищої освіти України, Литви, Польщі. *Науково-педагогічні студії*. 2021. Вип. 5. С. 145–160.
6. Горбань Ю.І., Рибка Л.А., Рибка А.Т. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв: модернізація і стратегія в умовах сьогодення. *Питання культурології*. 2021. Вип. 37. С. 137–149.
7. Горовий В. Бібліотечні орієнтири в глобальних інформаційних обмінах. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2020. Вип. 58. С. 11–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2020_58_3.
8. Забезпечення збереженості електронних документів національного архівного фонду. Методичні рекомендації. (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0013842-20#Text>
9. Звіт КОБЮ ім.Є.Маланюка за 2023 рік. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Xd2ncyBDynQSPYEL3eQynIvyqGXiFgQO/view>
10. Коваль Т. Перспективи розвитку національних книгозбірень в епоху цифрового суспільства (за матеріалами визначальних документів UNESCO, IFLA, AALL, ALA, LIBER, WSIS). *Бібл. Вісн.* 2021. № 2. С. 3–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_2_3
11. Ключові принципи придбання та доступу до електронних книжок для бібліотек. (2012). URL: https://ula.org.ua/fileadmin/uba_documents/others_documents/doc_for_doc/Kljuchovi_principi_pridbannja_ta_dostupu_do_elektronnikh_knizhok_dlja_bibliotek.pdf
12. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія : монографія / В. О. Копанєва; наук. ред. О. С. Онищенко. Київ, 2020. – 316 с.
13. Мізіна О. Електронна книга в сучасному суспільстві. *Тези 74-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*. Том 2. (Полтава, 25 квітня – 21 травня 2022 р.). Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 236 – 238.
14. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
15. Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського URL: <https://library.kr.ua/>.

16. Омельченко М. Безкислотний папір (картон). *Українська архівна енциклопедія*. К., 2008. С.173 – 174.
17. Онищенко О. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. *Бібл. вісн.* 2021. Вип. 4. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_4_3.
18. Орехова С., Линська С. Застосування хмарних технологій в системі інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотек. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія*, 2019. Вип. 18. С. 71-76.
19. Палеха Ю.І., Іванова І.О., Черепуха Л.О. *Бібліотечне фондознавство*. Київ: Ліра-К, 2021. 280 с.
20. Положення про умови зберігання Національного архівного фонду. (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-15#n14>
21. Поради методиста. Відділ зберігання, гігієни та реставрації документів. (2023). URL: http://librarychl.kr.ua/pro_bib/nah_vud_restavraciya.php
22. Програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу». (2002). URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/UNESCO/program_a-unesko-pam-yat-svity.pdf
23. Memory of the World: general guidelines to safeguard documentary heritage. (2002). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000125637>

УДК 930.25

Анна ТИТЧЕНКО
студентка групи ІС – 23М,
наук. кер. – Людмила Глебова,
Центральноукраїнський національний технічний університет

ОБРАЗ АРХІВУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Архіви – це скарбниці історії та пам'яті суспільства. Уявлення про архіви в сучасному світі зазнає сталого перетворення, завдяки технологічним зрушенням, зростаючій кількості інформації та новим підходам до зберігання та доступу до документів. Сучасний архів стає не лише місцем, де зберігаються старі документи, але й активним центром культурної спадщини, досліджень та освіти.

Уявлення про архіви традиційно пов'язане зі старими приміщеннями, пиломними паперами та натовпами архівістів. Проте, в сучасному світі архіви рухаються вперед з плином часу. За допомогою цифрових технологій вони стають віртуальними, доступними через Інтернет. Ця цифрова трансформація дозволяє зберігати, організовувати та розповсюджувати інформацію ефективніше.

Однією з ключових характеристик сучасного архіву є доступність. Завдяки цифровим платформам і онлайн-каталогам, користувачі можуть шукати інформацію в архівах з будь-якого куточка світу. Це робить архіви більш відкритими та демократичними, дозволяючи більшій кількості людей вивчати історію та культурну спадщину.

Сучасний архів також відіграє важливу роль у дослідницькій діяльності. Відкритий доступ до архівних джерел сприяє науковим дослідженням, аналізу та розвитку нових знань. Дослідники можуть вивчати інформацію, яка раніше була недоступною або важкодоступною, що стимулює розвиток наукових дисциплін.

Більше того, архіви виступають як засоби збереження культурної спадщини. Вони зберігають історію, мистецтво, традиції та цінності суспільства для майбутніх поколінь. Активна робота архівів у сфері консервації та реставрації документів допомагає зберегти цю спадщину для майбутніх поколінь.

Отже, образ архіву в сучасному світі розширюється від пиломних антресолей до світу цифрових можливостей. Сучасний архів – це віртуальний і фізичний простір, де зберігаються та вивчаються історія, культурна спадщина та наукова інформація. Він є важливим чинником у збереженні та розвитку суспільства, сприяючи доступу до знань та стимулюючи культурний розвиток.

Джерела та література:

1. Калакура Я. С., Боряк Г. С., Дубровіна Л. А., Климова К. І., Ляхоцький В. П. Архівознавство: підручник для студ. іст. фак. вузів. К., 1998. 314с.
2. Олійник С. Архівознавство України: метод. рек. для студ. іст. ф-ту / Кам'янець- Подільський держ. ун-т. Кам'янець-Подільський : РВВ Кам'янець-Подільського держ. ун-ту, 2006. 34 с.
3. Менківська Н. С. Інформаційна діяльність державних архівів : сутність та визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 3. С. 55.

ФІЛОСОФІЯ, ПЕДАГОГІКА, ФІЛОЛОГІЯ

УДК 122/129

Зоя СТЕЖКО,

к.філос.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи

Центральноукраїнський національний технічний університет

СВОБОДА ТА СВАВОЛЯ У ПРАКТИЦІ ПОВСЯКДЕННЯ

Анотація. Метою роботи є висвітлення специфіки співвідношення лексем «свобода» та «сваволя» у сучасному суспільстві. Виділено атрибутивні характеристики лексеми «свобода» на категоріальному, понятійному та ментально-ціннісному рівнях, а також атрибутивні характеристики лексеми «сваволя». Вказано, що ототожнення категорії «свобода» та поняття «сваволя» є сутнісною причиною тотальної поведінкової девіації сучасної молоді. Запропоновано новий дискурс аналізу даної проблеми.

Ключові слова: свобода, необхідність, сваволя, відносність, відповідальність, девіація.

Abstract. The aim of the paper is to demonstrate the specifics of relationships between the tokens "freedom" and "arbitrariness" in modern society. The attributive characteristics of the lexeme "freedom" at the categorical, conceptual, and mental-value (common sense) levels, as well as the attributive characteristics of the lexeme "arbitrariness" are highlighted. It is noted that the identification of the category "freedom" and the concept of "arbitrariness" is the essential cause of the total behavioral deviation of modern youth. A new discourse of analysis of this problem is proposed.

Keywords: freedom, arbitrariness, relativity, responsibility, necessity, deviation.

Маємо колізію – з одного боку, протягом століть тема свободи є у центрі філософських та конкретно-наукових досліджень, а з іншого – вона і на сьогодні є надзвичайно актуальною, що свідчить – у тому числі – про її недостатнє розуміння. Так, масова девіантна поведінка молоді вважається проявами свободи, а лозунг «Я – це свобода!» більше тішить, а має лякати. Політики не в змозі йти проти «всеземної» народної любові до цієї лексеми, – проголошуючи верховенство права, вони дедалі активніше розширюють її діапазон у рамках ліберальної демократії. При цьому базове розуміння свободи у повсякденному мисленні зводиться до спрощеної дефініції: «Свобода – це можливість вибору». Тому, вважаємо, є потреба провести короткий аналіз лексеми свобода – на категоріальному (філософському), понятійному (науковому) та ментально-ціннісному рівнях.

1. У філософському аспекті виділимо базові характеристики свободи. Передусім, це відносність. Вираз «відносна свобода» та «свобода» практично є синонімами. Справа у тому, що свободний вибір дії людиною завжди має *конечне* число варіантів – їх кількість обмежується зовнішньою

детермінацією та суспільною необхідністю. Саме ці фактори формують відносність свободи. Також атрибутом свободи є відповідальність, тобто залежність людини від проявів її свободних дій – аж до неминучої розплати за скоєне. Тому Ж.-П. Сартр назвав свободу трагічною, а З. Фрейд заявив, що свобода «is impossible with out responsibility and the very responsibility frightens them» (Freud, 1930: 56). Адже, якщо внаслідок свободної дії трапилось непоправне, трагічне – перекласти відповідальність немає на кого.

2. На більш низькому – понятійному – рівні відносність та відповідальність як сутнісні характеристики філософської категорії «свобода» мають збагачуватися змістом поняття «свобода» з ареалу гуманітарних наук. Проте і аналіз досліджень, і дефініційний аналіз словників нефілософського профілю демонструють протилежне – повсюдно за істину приймається зовсім інше розуміння свободи – як відсутність будь-якої заборони будь-яких дій, як відсутність обмежень. Але свобода без обмежень – це сваволя, а негативна конотація сваволі є загально визнаною. Сваволя – це абсолютна свобода.

3. У повсякденні населення «цементує» не важковловима дефініція філософської категорії «свобода», а експресивна, ефектна її інтерпретація – абсолютна свобода, яка корелюється ключовим *інтересом* та *особистим* життєвим досвідом. Згідно опитування, проведеного на другому курсі Центральноукраїнського національного технічного університету (вибірка – 100 осіб), найбільшу групу складають такі твердження респондентів – свобода це: «...небо», «...політ», «...відсутність обмежень, заборони взагалі; «...здатність діяти за своїм бажанням»; «...п'яний музикант» (більш детальний аналіз лексеми «свобода» викладений нами у (Stezhko, Hryshchenko and others, 2021). Асоціативні анкетування інших дослідників є досить схожими, наприклад, – свобода це: «...анархія, ... абсолютно вільний», свобода приносить «...щастя, ... радість» (Бубнова, Казаченко, 2018: 8). Гадаємо, висновок має бути однозначним – вихідне розуміння категорії свободи з її невід'ємними характеристиками «відносність» та «відповідальність» на рівні повсякдення підміняється складовими концепту «сваволя» – абсолютністю та безвідповідальністю. Представники гуманітарних наук, на жаль, також інколи приймають таку інтерпретацію свободи як даність, співмірну з істиною. І маємо результат: навіть простий філософський принцип: «Жити в суспільстві та бути свободним від суспільства не можна» (або, з повсякдення: свобода руху кулака однієї людини закінчується там, де починається обличчя іншої) не в змозі подолати силу експресії безглуздох за змістом та небезпечних за силою впливу лозунгів. Так, нереальність досить популярного лозунгу «За вашу і нашу свободу!» є очевидною, позаяк він «поєднує» протилежні позиції. І яких дій після цього чекати? Питання риторичне. Або – про які виховні моделі гуманітарних наук, методи соціальної інженерії в роботі з молоддю можна говорити, якщо чи не кожна молода людина широко вважає нормою сваволі? Педагогам йти проти безмежних можливостей та солодкої безкарності однаково, що йти проти течії гірської річки.

Дослідження показали різке збільшення кількості молодих людей, які приймають свободу як повне ігнорування всього навколишнього. Це дуже небезпечно, позаяк у тенденції загрожує існуванню самого суспільства. Як таке могло трапитись? Окреслимо можливі причини такої метаморфози:

- протилежні в цілому характеристики свободи та сваволі дійсно мають момент спільності – і це саме абсолютність. Свобода як категорія також є абсолютною – проте лише суб'єктивно, у намірах (людина має право думати, що хоче, навіть обдумувати вбивство), – але у діях свобода є відносною, тому що обмежена зовнішньою детермінацією (сусідом у купе потяга, обличчям напроти кулака тощо). А сваволя не має ніяких обмежень, ні в намірах, ні в діях, вона безвідповідальна та безкарна;
- концепт «сваволя» не має статусу філософської категорії, а значить і універсального сутнісного стрижня, який може утримати аналіз свободи та сваволі в єдності та взаємозалежності; такий аналіз дав би можливість більш чітко окреслити місце та роль сваволі у загальній «вертикальній» структурі дослідження та практиці використання;
- до ототожнення цих понять може привести дещо неухвалене (або – згідно політичного замовлення) застосування загальнонаукових парних методів *аналіз* та *синтез*. Інколи ми спостерігаємо, як у процесі понятійного аналізу деякі елементи єдності, зв'язності, притаманні цілому, начебто «випаровуються», і системне дослідження перетворюється на еклектичне. Наразі ми є свідками того, як при понятійному *аналізі* категорії свобода «випарувалися та зникли» відносність та відповідальність, а складова «абсолютність» десь непомітно стала основою нового *синтезу* – сваволі – за назвою *свобода!*

Таким чином, справжня свобода є там, де враховується її відносність, і там, де вона «обтяжена» відповідальністю. Ще Августин наполягав на свободі волі – і пояснював: кожній людині треба відчути «межі» свободи, щоб потім було за що каятись перед Богом – тобто нести відповідальність. Абсолютну свободу, тобто сваволю держава має обмежувати усіма доступними можливостями – етики, права, психології, економіки – і політики. Як одна з ключових проблем сучасності тема потребує також комплексного, багаторівневого обговорення на міжнародному рівні. Ми лише висловимо деякі зауваження: ніяке обговорення не може дати однозначного «рецепту» повного розв'язання даної проблеми, це неможливо; мова може йти лише про тимчасовий баланс інтересів з питань толерантності та компромісності в підходах з постійним моніторингом з боку держави та міжнародних організацій. І це уже немало.

Джерела та література:

1. Бубнова, І., Казаченко, О. Динаміка змістового значення слова свобода. *Psycholinguistics*. 2018. Вип. 23/2. С. 11 – 24. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1199099>
2. Freud. Civilization and its discontents. 1930. URL: <https://www.stephenhicks.org/wp-content/uploads/2015/10/FreudS-CIVILIZATION-AND-ITS-DISCONTENTS-text-final.pdf>
3. Stezhko Z., Hryshchenko N., Kultenko V., Savytska I, Suprun A., Rusko N. Freedom or Arbitrariness: A Social and Philosophic Analysis. *Postmodern Openings*, 2021. Volume 12. Issue 2. – P. 354 – 366. (Web of Science Core Collection ESCI). <https://doi.org/10.18662/po/12.2/312>

УДК 811.161.2'243:378.147

Марина ЛПАТОВА
викладач кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнський національний технічний університет

РОЛЬ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Розглянуто питання застосування нових інформаційних технологій в навчальному процесі – віртуальних екскурсій, які спрямовані на ознайомлення іноземних здобувачів вищої освіти з історико-культурною спадщиною України та активізацію їхньої пізнавальної діяльності. Проаналізовано останні дослідження і публікації з даної тематики, в яких було сформульовано зміст поняття «віртуальна екскурсія», основні підходи до класифікації віртуальних екскурсій. Доведено, що використання віртуальних екскурсій під час навчання мови іноземних студентів – це об'єктивна вимога сучасної методики викладання української мови як іноземної.

Ключові слова: українська мова як іноземна, соціокультурна компетенція студентів, інтерактивні технології навчання, аудіовізуальний метод навчання, віртуальні екскурсії.

Abstract. The issue of using new information technologies in the educational process - virtual excursions aimed at familiarizing foreign students of higher education with the historical and cultural heritage of Ukraine and activating their cognitive activity - was considered. The latest research and publications on this topic were analyzed, which formulated the meaning of the concept of "virtual excursion", the main approaches to the classification of virtual excursions. It has been proven that the use of virtual excursions during language training of foreign students is an objective requirement of the modern methodology of teaching Ukrainian as a foreign language.

Keywords: Ukrainian language as a foreign language, sociocultural competence of students, interactive learning technologies, audiovisual learning method, virtual tours.

Сучасні тенденції методики викладання української мови як іноземної передбачають навчання мови з позицій соціокультурної орієнтації студентів, формування в них країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенції. В умовах дистанційного навчання активно впроваджуються інноваційні технології. У зв'язку з впровадженням інформаційних комп'ютерних технологій в навчальний процес змінилися освітні цілі. Акцент змістився з «засвоєння знань» на формування «компетентностей», відбувається переорієнтація на особистісно орієнтований підхід. Тобто головним завданням навчання стає не тільки передача певного обсягу знань, а формування вмінь отримувати і обробляти інформацію, формування навичок мислення високого рівня: аналізувати, синтезувати, оцінювати. Все це вимагає впровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій. Одним із важливих засобів застосування нових інформаційних технологій в цьому процесі є віртуальні екскурсії, які спрямовані на

ознайомлення іноземних здобувачів вищої освіти з історико – культурною спадщиною України та активізацію їхньої пізнавальної діяльності.

У мережі Інтернет існує велика кількість готових екскурсій, за допомогою яких з освітньою метою можна використовувати віртуальні подорожі містами України, відвідувати експозиції у різноманітних музеях, а також підприємства, чия виробнича технологія може ілюструвати теоретичні знання. Перевага віртуальних екскурсій у доступності, можливості повторного перегляду, наочності, наявності інтерактивних завдань, зручності інтеграції в освітній процес під час дистанційного навчання. Віртуальні екскурсії можна застосовувати на різних заняттях, як фрагментарно, так і як серію занять із певної тематики. Наприклад, студентам цікаво було б відвідати музей Тараса Шевченка після розповіді викладача про життя і творчість великого поета.

У методичній літературі наводяться різні класифікації екскурсій. За змістом можна виділити такі види віртуальних екскурсій:

- 1) оглядові, в яких зібрані елементи декількох екскурсій, об'єднаних спільною темою;
- 2) тематичні – екскурсії, що розкривають певні теми;
- 3) біографічні екскурсії, які пов'язані з життям і біографією видатних людей.

Тематика віртуальних екскурсій повинна мати тісний зв'язок із навчальною програмою дисципліни «Українська мова як іноземна». Викладачі секції мовної підготовки технічного університету пропонують студентам-іноземцям наступні екскурсії: «Подорож Україною»; «Великі міста України»; «Київ – столиця України»; «Місто Кропивницький – колыска українського професійного театру»; «Музеї Кропивницького»; «Тарас Шевченко – геній українського народу» та інші. Для ефективного проведення віртуальної екскурсії необхідна її ретельна підготовка: чітке розуміння викладачем і студентами цілей і завдань екскурсійного заходу, планування кожного з його етапів, обговорення і опрацювання необхідного матеріалу та інформації зі студентами.

Серед основних функцій навчальної екскурсії для іноземних здобувачів вищої освіти можемо виокремити такі:

- реалізація принципу наочності навчання, завдяки чому студенти безпосередньо знайомляться з досліджуваними предметами і явищами;
- підвищення наукового рівня навчання і зміцнення його зв'язку з реальними життєвими ситуаціями і живою мовою.

Завданнями навчальної екскурсії є:

- розвиток у студентів інтересу до вивчення української мови;
- розвиток комунікативної та лінгвокомунікативної компетентності;
- розвиток пошукових, творчих, організаційних навичок.

Організація навчальної екскурсії для іноземних студентів включає такі етапи роботи: підготовчий, основний та контрольний. На підготовчому етапі проводиться введення нової лексики, робота з текстом, виконання

лексико-граматичних завдань. На основному етапі відбувається віртуальна екскурсія, а на завершальному етапі – закріплення знань, рефлексія. Відповідно до кожного етапу роботи необхідно розробити завдання, спрямовані на формування певних навичок і вмінь у іноземних студентів з метою їх успішного включення в процес навчальної екскурсії. У весняному семестрі з іноземними слухачами підготовчого відділення дистанційно було проведено віртуальну оглядову екскурсію «Місто Кропивницький». На підготовчому етапі було організовано роботу студентів із текстом про місто Кропивницький. Передтекстові завдання передбачали введення мовленнєвих конструкцій, ознайомлення студентів із новим лексико-граматичним матеріалом. Презентація нового лексичного матеріалу відбувалася з використанням наочності через демонстрування фотографій, малюнків тощо. Даний вид роботи готував учнів до сприйняття нової інформації, актуалізував наявні знання. Перед читанням тексту викладачем було надано країнознавчий та лінгвістичний коментар до одиниць тексту, що відображають історико-культурні реалії. Студенти дізналися про перший в Україні український професійний театр, про відомого театрального режисера й актора Марка Кропивницького та найбільший майдан міста – майдан Героїв. Головне призначення передтекстових завдань – зняття лексичних, граматичних, лінгвокраїнознавчих складнощів тексту. Після читання тексту про місто Кропивницький, студенти виконували післятекстові завдання: відповідали на запитання, склали план тексту, виконували вправи на засвоєння певних граматичних конструкцій. Робота викладача на цьому етапі готує студентів до кращого сприйняття віртуальної екскурсії. На основному етапі проводилася оглядова віртуальна екскурсія «Кропивницький – місто у центрі України». Треба зазначити повільний темп лінгвокультурних коментаріїв, щоб слухачі мали змогу ідентифікувати інформацію з раніше прочитаного тексту. Завершальний етап роботи – це закріплення знань та рефлексія. Студентам було запропоновано наступні завдання: відповісти на запитання, узагальнити нову інформацію, поділитися враженнями, виконати творче завдання – скласти сінквейн. Під час узагальнення матеріалу доцільно використовувати метод Сінквейна, що дозволяє відпрацьовувати навички аналізу тексту та висловлювати своє ставлення до теми, забезпечує мовленнєвий розвиток студентів, перевіряє їхній рівень сприйняття матеріалу. Студенти - іноземці склали сінквейни за зразком:

1. Кропивницький.
2. Гарний, спокійний.
3. Працює, навчається. Вражає.
4. Мені подобається це місто.
5. Місто у центрі України.

Науковці вважають метод Сінквейна одним з ефективних інноваційних прийомів у розвитку критичного мислення особистості на заняттях з іноземної мови, дієвим засобом активізації пізнавальної та творчої діяльності студентів.

Застосування віртуальних екскурсій у навчальному процесі з української

мови як іноземної допомагає студентам-іноземцям краще засвоювати лінгвокраїнознавчі та культурологічні реалії країни, вдосконалювати навички говоріння, читання і аудіювання, збагачувати лексичний запас, виховувати шанобливе ставлення до традицій і звичаїв, державної мови, національних цінностей українського народу.

Отже, віртуальні екскурсії на заняттях з української мови як іноземної сприяють не лише підвищенню інтересу до дисципліни, а й до історико-культурної спадщини України; є інноваційною формою навчального процесу.

Джерела та література:

1. Белікова О.В., Бессонова Н.М., Греул О.О. Віртуальні екскурсії як спосіб активації пізнавальної діяльності освітніх мігрантів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*: зб. наук. пр. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2021. Випуск 38. С. 41 – 57.

2. Коваленко О. В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 9. С. 94 – 97.

3. Малієнко Ю., Ремех Т. Віртуальні екскурсії в контексті онлайн-навчання. *Музейна педагогіка в умовах пандемії COVID-19*. Київ. 2021. С. 258 – 262.

4. Подліняєва О.О. Особливості використання сучасних медіа в освіті: віртуальна екскурсія. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. 2016. Випуск 4(10). С. 100 – 104.

5. Чередніченко Г. А. Мультимедійні технології у процесі викладання дисципліни «іноземна мова» у вищих технічних навчальних закладах / Г. А. Чередніченко, Л. Ю. Шапран, Л. І. Куниця. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. 2011. №4. С. 134 – 138.

6. Ліпатова М.В., Щербина С.В. Віртуальна екскурсія як інноваційна форма навчання української мови як іноземної на довузівському етапі. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2024. Вип. 214. С. 237 – 240.

Michael DEMENTJEVS
Xavier Universit, USA

THE DISTORTED NIETZSCHE

Fredrich Nietzsche left a lasting impact in European thought throughout the 20th century, especially in the political sphere. Following the rise of the National Socialist Party, or Nazi Party, in the early thirties, they lead an effort to distort his writings that lead to the great consequence of the Second World War and the extermination of more than six million Jews during the Holocaust. Following his death in 1900, his sister, Elisabeth Förster-Nietzsche, gained control of his literary estate where she collected and compiled her brother's notes into *The Will to Power*, where it emphasized several of antisemitic and racist ideologies that was closely tailored to shape itself with Nazi ideology. This raises the issue of the power that philosophy has within the political realm where it has the ability to change the direction of certain states; this gives us room to entertain the relationship between these two disciplines as a powerful tool.

There are various interpretations of reading Nietzsche, but the Nazi interpretation is central to this understanding of political philosophy. It should be noted that Nietzsche did not have the biggest influence on the Third Reich's on the daily lives of everyone in Nazi Germany. What we do know, however, is his influence within Nazi culture.ⁱ The Nazis uplifted Nietzsche from a philosopher to a prophet of the Nazi cause due to a decline of the liberal policies of Europe and the rise of nationalism, a concept Nietzsche despised.

We see this within the first aphorism of the second part in *Thus Spoke Zarathustra*, the eponymous character awakens from a dream of him and a mirror showing a devilish reflection. He understood that the dream was a warning, "my teaching is in danger...my enemies have become powerful and have distorted the image of my teaching,"ⁱⁱ where in the previous part, Zarathustra retreats to the mountain after telling his followers to lead their own path with the teachings he bestowed upon them. The enemies he speaks of are those who wish to weaponize his teachings and turn them on its head – where the teachings that Zarathustra gave to the people below the mountain are now empty words that are now in the hands of another, more dangerous teaching that will lead a person down a path contrary to what Zarathustra spoke of. This understanding of how manipulative an individual's philosophy can be for the power-hungry is startling for Nietzsche where his words within his writings can be distorted for another means to an end.

Prior to both World Wars, many of those who would be considered right-wing nationalists found Nietzsche's writings intriguing.^{iii iv} The Weimer Republic after the First World War faced various difficulties within its internal border where many right-wing nationalists found solace in Nietzsche's work in the theme of overthrowing the status quo. The idea of which was very attractive to not only

those on the radical right, but to those on the left. Following the First World War, many monarchies fell due to radical political means, most notably the fall of the Russian monarchy by the Bolsheviks. This is introduced in *Thus Spoke Zarathustra* where this idea of the will to power was raised by Zarathustra, “You do violence with your values and words of good and evil, you valuers...And whoever must be a creator in good and evil – truly, he must first be an annihilator and break values”^v. In order to create new values, one must topple the status quo in order to establish a new value system; that is the will to power for Nietzsche.

This was the perfect recipe for the radical right to adopt within the Weimar period. Several antisemitic, nationalist right-wing parties rose and fell during this period, but the most prominent grew from the short-lived *Deutsche Arbeiterpartei*^{vi} into the *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*^{vii}, or the Nazi Party. They saw Nietzsche’s attractive rhetoric in his work as a guide for them to take power in the early thirties. Within *The Gay Science*, Nietzsche discusses how the future Europeans must move from the liberalism that talks only of progress and equal rights that has no attractiveness, as well as moving away from conservatism since we are not conserving anything and have a want to move away from the grips of the past.^{viii} “We who are homeless are too diverse and racially mixed in our descent, as ‘modern men’, and consequently we are not inclined to participate in the mendacious racial self-admiration and obscenity that parades in Germany today”.^{ix} With liberalism and conservatism in conflict with one another, Nietzsche suggests that a new Europe must rise from the ashes of these two old fashioned ideologies that are plaguing Europe. However, this comes from his disdain of rising racism and nationalism within Germany where the German people see themselves as above other Europeans who live a very cosmopolitan, bourgeois lifestyle. Even then, those on the right found a German myth within Nietzsche’s writings where the words he wrote out would be a guide to create new Europeans for Europe, Germans for Germany – this would be what set them in the right direction for the *Volk* movement.^x

Nietzsche established himself to be anti-antisemitic and sees that antisemitism as a poison that is rotting Europe, especially in Germany, “I have yet to meet a German who was well disposed towards Jews,”^{xi} where he further states that, “But the Jews without a doubt the strongest, purest, most tenacious race living in Europe today. They know how to thrive in even the worst conditions.”^{xii} Seeing that the Jewish people have endured so much suffering throughout history and even then, are able to survive through certain events because of their virtues whereas the antisemites of Europe would see these virtues as nothing more than corruption. Especially with the rise of nationalism in Europe in the late 19th century, it led to a rise in antisemitic, nationalist parties – both concepts Nietzsche found repulsive. “The ones who set traps for the many and call them the ‘state’ are annihilators, they hang a sword and a hundred cravings over them.”^{xiii} These “states”, as Nietzsche called them, were politically unstable; where they held their people hostage on the basis of the nationalistic ideals of the time. With these nationalist tendencies – they would be in conflict with other states that too held nationalistic ideologies where all of these countries would be under pressure. As a

result, Europe found itself in a state of war where monarchies fought monarchies for the purpose of national pride.

However, his disdain for nationalism dissolved when his sister, Elisabeth Förster-Nietzsche, arranged and published a series of notes her brother wrote after his death in 1900 titled: *The Will to Power*. Elisabeth herself was influenced by antisemitic and nationalistic ideals from her late husband Bernhard Förster. Bernhard was a prolific antisemite who sought to establish an Aryan colony in Paraguay as he was disillusioned with how the “old” Germany was plagued with the influence of the Jews.^{xiv} The colony proved to be a failure due to inadequate farming and Bernhard, facing crippling unpaid debts, committed suicide in 1889—leaving the widowed Elisabeth returning to Germany.

Following Nietzsche’s death, *The Will to Power* proved to be very popular among the masses with a young Benito Mussolini praising the manuscript as he was inspired by Nietzsche’s attractive words of an individual toppling a long-standing institution in order to create a new power within a state.^{xv} Within the manuscript it states, “The pious counterfeiters, the priests, among us became chandalas...the chandala of former times is at the time: foremost, those who blaspheme God, the immoralists, the nomads of every time, the artists, Jews, musicians – at bottom, all disreputable classes of men –”.^{xvi} Nietzsche notes that the class of those like priests have become chandalas^{xvii}, where those in “former times” such as Jews were in the position the priests are in. However, it is difficult to judge what Nietzsche was communicating in this particular aphorism both because a majority of these aphorisms in *The Will to Power* were assembled from Nietzsche’s notes and a lot of these notes were either incomplete or altered by Elisabeth.

In *Beyond Good and Evil*, Nietzsche notes that “Where the races^{xviii} are mixed together, person will have the legacy of multiple lineages in his body...A man like this, of late cultures and refracted lights, will typically be a weaker person”.^{xix} Where Europe has become a melting pot of different lineages, ranging from religion to race, in various state-empires. As a result of mixing diverse “moral values”, the people will become weaker as they start to lose their own identity. In the previous aphorisms, there is consideration about the Jewish people. “A People ‘born for slavery’ as Tacitus and the entire ancient world say, ‘the people chosen of all peoples’ as they themselves think...The significance of the Jewish people lies in this inversion of values...The slave revolt in morality begins with the Jews”.^{xx}

The Jews, according to Nietzsche, are a people without a homeland as they have been subjected to centuries of suffering. The Jewish problem, as it was called, in Europe was prevalent because they never possessed any kind of homeland and was often used as the scapegoat if any type of conflict in Europe were to arise. However, the quote Nietzsche used in *Beyond Good and Evil* was attributed to Tacitus in *Historiae* was incorrect – the people that were “born for slavery” was instead aimed towards the Christians.^{xxi} It is possible Nietzsche misquoted Tacitus intentionally with an emphasis on separating the Jews from Christianity as the latter split from the former in the context of understanding the rising antisemitism within Europe. Despite this, the Nazis used this idea found within these aphorisms

of devolving “moral values” to simply race as an opposition to race mixing. The values that the Nazis held, especially with them wanting to expand their movement, was that they wanted to move past a Christian social order and democracy as their view at the time was that liberalism was on the decline; leading to weaker individuals regarding their morality. ^{xxii}

However, the Nazis integrated Nietzsche within how they read his political and social philosophy that led to the deaths of over six million Jews all throughout Europe and a Second World War that led to the demise of Nazi Germany after only twelve years. After the fall of the Nazis and Germany after the Second World War, Nietzsche soon became someone that was celebrated to vilified within western philosophy. The Nazis distorted the words Nietzsche wrote from a man who praised the Jewish people, to that praise being. “foil” in order to encourage the next generation of leaders to reach their potential. ^{xxiii} Especially with Nietzsche explicitly praising the Jewish people while denouncing the rising nationalism, antisemitism, and racism throughout Europe, specifically within Germany, in the late 19th century. Even within the aphorism regarding the Jews, he states that they are “the slave revolt in morality” – showing that since the Jews received the Ten Commandments on Mount Sinai, they were held to be slaves to God and are unable to assimilate to any kind of state-culture they reside in. “With a unified assertiveness even, is to be absorbed and assimilated into Europe; they thirst for some place where they can be settled, permitted, respected at last...in which case it might be practical and appropriate to throw the antisemitic hooligans out of the country”. ^{xxiv} But because the Jews refuse to assimilate, it gives those who are in power, specifically antisemitic politicians, the power to do whatever they please to pass antisemitic legislation.

Because of Nietzsche’s, almost ambiguity, with his relationship with the Jews, the Nazis took advantage of that ambiguity. Reading it as because the Jews are unable to assimilate within European society, then the option is for there to be a great war in order for society to begin anew; for there to be a leader, or *Führer*, where the German *Volk* would tear down a society that has entranced itself with nationalism. ^{xxv} And the issue that a lot of Nietzsche scholars had to grapple with is this application of his philosophy within a society that totally went against what he wrote down, especially when it led to the deaths of six million Jews and led to a Second World War.

Nietzsche was a revolutionary within contemporary philosophy who left an impact throughout the 20th century. However, political parties like the Nazi Party of Third Reich Germany cherry-picked and distorted Nietzsche’s writings to favor their own ideology – an ideology that Nietzsche found abhorrent, even within the political sphere. Philosophy has a power that can influence and point the people of various states in a direction from what a political party views as the right thing for the greater good.

Notes

- ⁱ Steven E. Aschheim, *The Nietzsche Legacy in Germany: 1890-1990* (Berkeley, California: University of California Press, 1994), 233.
- ⁱⁱ Friedrich Wilhelm Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, ed. Adrian Del Caro and Robert B. Pippin (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 63.
- ⁱⁱⁱ Robert C. Holub, *Nietzsche's Jewish Problem: Between Anti-Semitism and Anti-Judaism* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2016), 7.
- ^{iv} While they found Nietzsche's work attractive, those on the right found it difficult to acknowledge Nietzsche's condemnation of racism, antisemitism, and nationalism.
- ^v Friedrich Wilhelm Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, ed. Adrian Del Caro and Robert B. Pippin (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 90.
- ^{vi} German Workers' Party
- ^{vii} National Socialist German Workers' Party
- ^{viii} Friedrich Wilhelm Nietzsche, *The Gay Science*, ed. Bernard Williams (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 241.
- ^{ix} Friedrich Wilhelm Nietzsche, *The Gay Science*, ed. Bernard Williams (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 243.
- ^x Max Whyte, "The Uses and Abuses of Nietzsche in the Third Reich: Alfred Baeumler's 'Heroic Realism,'" *Journal of Contemporary History* 43, no. 2 (April 2008): pp. 171-194, 176.
- ^{xi} Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, ed. Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 141.
- ^{xii} Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, ed. Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 142.
- ^{xiii} Friedrich Wilhelm Nietzsche, *Thus Spoke Zarathustra*, ed. Adrian Del Caro and Robert B. Pippin (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 34.
- ^{xiv} Ben Macintyre, *Forgotten Fatherland: The Search for Elisabeth Nietzsche* (London: Bloomsbury, 1992), 114.
- ^{xv} Ben Macintyre, *Forgotten Fatherland: The Search for Elisabeth Nietzsche* (London: Bloomsbury, 1992), 176.
- ^{xvi} Friedrich Wilhelm Nietzsche, *The Will to Power*, ed. Walter Kaufman (New York City, NY: Vintage Books, 1968), 71.
- ^{xvii} An individual who disposes the corpses of the deceased; typically found in the lower category of the Hindu caste system.
- ^{xviii} It should be pointed out that the idea of "race" was a relatively new concept in the 19th century. What Nietzsche could be implying is ethnicity. Throughout the paper, the use of race will be used—but in the context of ethnicity.
- ^{xix} Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, ed. Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 87.
- ^{xx} Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, ed. Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 84.
- ^{xxi} Robert Aaron Rethy, "From Tacitus to Nietzsche: Thoughts and Opinions from Two Millennia," *Nietzsche-Studien* 26, no. 1 (December 1, 1997): 107–38, 107.
- ^{xxii} Steven E. Aschheim, *The Nietzsche Legacy in Germany: 1890-1990* (Berkeley, California: University of California Press, 1994), 239.
- ^{xxiii} Max Whyte, "The Uses and Abuses of Nietzsche in the Third Reich: Alfred Baeumler's 'Heroic Realism,'" *Journal of Contemporary History* 43, no. 2 (April 2008): pp. 171-194, 186.
- ^{xxiv} Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, ed. Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 142.
- ^{xxv} Steven E. Aschheim, *The Nietzsche Legacy in Germany: 1890-1990* (Berkeley, California: University of California Press, 1994), 249.

Bibliography

1. Aschheim, Steven E. *The Nietzsche Legacy in Germany: 1890-1990*. Berkeley, California: University of California Press, 1994.
2. Holub, Robert C. *Nietzsche's Jewish Problem: Between Anti-Semitism and Anti-Judaism*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2016.
3. Macintyre, Ben. *Forgotten Fatherland: The Search for Elisabeth Nietzsche*. London: Bloomsbury, 1992.

-
4. Nietzsche, Friedrich Wilhelm. *The Gay Science*. Edited by Bernard Williams. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
 5. Nietzsche, Friedrich. *Beyond Good and Evil*. Edited by Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
 6. Nietzsche, Friedrich Wilhelm. *The Will to Power*. Edited by Walter Kaufman. New York City, NY: Vintage Books, 1968.
 7. Nietzsche, Friedrich Wilhelm. *Thus Spoke Zarathustra*. Edited by Adrian Del Caro and Robert B. Pippin. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
 8. Rethy, Robert Aaron. “From Tacitus to Nietzsche: Thoughts and Opinions from Two Millennia.” *Nietzsche-Studien* 26, no. 1 (December 1, 1997): 107–38.
 9. Whyte, Max. “The Uses and Abuses of Nietzsche in the Third Reich: Alfred Baeumler's 'Heroic Realism'.” *Journal of Contemporary History* 43, no. 2 (April 2008): 171–94.

«Катедра Unīversum: електронний збірник науково-популярних праць з історії, археології, інформаційної, архівної та музейної справи»

Випуск 6

Редакція не несе відповідальності за погляди, судження, результати та висновки, зроблені авторами статей і надруковані в збірнику. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів. Статті приймаються до друку лише після їх обговорення на засіданні редколегії видання.

У разі передруку посилання на збірник обов'язкове.

**Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної
справи ЦНТУ запрошує на навчання за
ОСВІТНІМИ ПРОГРАМАМИ:**

029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
(галузь знань 02 «Культура і мистецтво»)

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

(рівні освіти - бакалавр, магістр)

032 «Історія та археологія»
(галузь знань 03 «Гуманітарні науки»)

«Історія та археологія»

(рівні освіти - бакалавр, магістр, PhD)

